

Technická univerzita v Liberci
Hospodářská fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2006

Lenka Papoušková

Technická univerzita v Liberci
Hospodářská fakulta

Studijní program: 6208 - Ekonomika a management

Studijní obor: Podniková ekonomika

Zvláštnosti ekonomického rozvoje Japonska

Curiosities of economic expansion of Japan

DP – PE – KEK - 2006 12

LENKA PAPOUŠKOVÁ

Vedoucí práce: prof. Ing. Jiří Fárek, Csc., Katedra ekonomie

Konzultant : Ing. Michal Filipi, Katedra ekonomie

Počet stran: 83

Počet příloh: 5

Datum odevzdání: 13. května 2006

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu prof. Ing. Jiřímu Fárkovi, CSc. z Katedry ekonomie Technické univerzity v Liberci za veškerou odbornou i osobní pomoc, kterou mi při psaní této diplomové práce poskytl.

PROHLÁŠENÍ

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: .....

Podpis: .....

RESUMÉ

Japonsko se vždy řadilo mezi hospodářsky nejsilnější země. Tato diplomová práce se zabývá popisem ekonomického rozvoje Japonska.

V prvních částech se diplomová práce zabývá obrovským růstem Japonska po druhé světové válce do 90. let. Zkoumá zde, které faktory způsobily růst tak zničené země.

V dalších částech nám diplomová práce objasňuje, kdy japonská ekonomika přestala růst takovými závratnými tempy a začala převážně klesat. Také je zde nástin některých vládních reforem, které měly pomoci růstu ekonomiky.

V poslední části nás tato práce seznamuje se současným stavem japonské ekonomiky. V první polovině stávající dekády japonská ekonomika překonala stagnaci a začala opět růst.

V závěru se poukazuje na to, že spolupráce České republiky s Japonskem působí blahodárně na naši ekonomiku.

RESUMÉ

Japan always ranked among the countries with the strongest economies. This diploma work engages with describing the economic expansion in Japan.

In the first parts the diploma work engages in the extreme rise of Japan after the second world war until the 1990s. It studies which factors contributed to the increase of such a downtrodden country.

In next parts the diploma work elucidates us when the Japanese economy stopped growing at such extreme rates and began to predominantly decline. There is an outline of some government reforms which should help the growth of the economy.

In last part it introduces us with the present situation of the Japanese economy. In the first half of the current decade the Japanese economy overcame stagnation and began to grow again.

In the end it points out that the cooperation of the Czech Republic with Japan affects our economy profitably.

KLÍČOVÁ SLOVA

okupace
reforma
zahraniční obchod
investice
státní intervencionismus
bublinový efekt
keiretsu
Japonská pošta
HDP
nezaměstnanost
průmysl
státní rozpočet
platební bilance

KEY WORDS

occupation
reform
foreign trade
investment
state intervent
bubble boom
keiretsu
Japan post
GDP
unemployment
industry
state budget
balance of payments

OBSAH

Prohlášení.....	4
Resumé.....	5
Klíčová slova.....	7
Obsah.....	8
Seznam použitých zkratk a symbolů.....	10
Úvod.....	12
1. Japonsko v poválečném období.....	14
1. 1 Uspořádání poválečného Japonska.....	14
1. 1. 1 Reformy.....	15
1. 2 Stav ekonomiky po válce.....	19
1. 3 Opačný kurs.....	20
1. 4 Mírová smlouva.....	23
2. Vývoj ekonomiky do 90. let.....	26
2. 1 Faktory ekonomického růstu do 70. let.....	29
2. 2 Mezinárodní vztahy.....	35
2. 2. 1 Jihovýchodní Asie.....	36
2. 2. 2 Čína.....	37
2. 2. 3 Tchaj-wan.....	38
2. 2. 4 Sovětský svaz.....	38
2. 3 Nová doba.....	39
3. Relativně pomalý růst ekonomiky v poslední dekádě 20. století.....	44
3. 1 Faktory působící protirůstově.....	44
3. 2 Vývoj v 2. polovině 90. let.....	46
4. Vládní reformy koncem 90. let.....	49
4. 1 Reforma japonského poštovního systému.....	50
4. 2 Reforma bankovníctví.....	52
4. 3 Daňová reforma.....	54
5. Překonání stagnace a zrychlení ekonomického růstu v 1. polovině stávající dekády.....	56
5. 1 Růstové faktory.....	56

5. 2 Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů.....	58
5. 2. 1 HDP.....	58
5. 2. 2 Nezaměstnanost.....	59
5. 2. 3 Cenová hladina.....	60
5. 2. 4 Úrokové míry.....	61
5. 2. 5 Měnová politika.....	61
5. 3 Průmyslová výroba.....	62
5. 3. 1 Struktura průmyslové výroby.....	63
5. 3. 2 Specifické obory japonského průmyslu.....	65
5. 4 Zemědělství.....	66
5. 5 Služby.....	66
5. 6 Státní rozpočet.....	68
5. 7 Platební bilance.....	71
5. 8 Zahraniční zadluženost.....	72
5. 9 Bankovní soustava.....	73
5. 10 Daňový systém.....	73
5. 11 Zahraniční obchod.....	74
5. 11. 1 Obchodní bilance v letech 2000 – 2005.....	75
5. 11. 2 Teritoriální struktura zahraničního obchodu.....	75
5. 11. 3 Komoditní struktura.....	77
Závěr.....	78
Seznam použité literatury.....	81
Seznam příloh.....	83

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

aj.	a jiné
apod.	a podobně
a. s.	akciová společnost
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations - Sdružení národů jihovýchodní ásie
atd.	a tak dále
BOJ	The Bank of Japan - japonská centrální banka
bil.	bilion
capex	capital expenditures - kapitálové náklady
č.	číslo
ČLR	Čínská lidová republika
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
HNP	hrubý národní produkt
Inc.	Incorporated - společnost s ručením omezeným
JARA	Japonská robotická asociace
JP	Japan Post - japonská pošta
JPY	japonský jen
Keidanren	společnost podnikatelů
LDS	Liberálně – demokratická strana
mil.	milion
mld.	miliarda
např.	například
NIE	nově industrializované ekonomiky
OPEC	Organisation of Petroleum exporting countries - Organizace zemí vyvážejících ropu
OSN	Organizace spojených národů
pozn.	poznámka
tj.	to je

tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
Sambecu kaigi	Celojaponský kongres odborových svazů
SCAP	Supreme Commander for the Allied Powers - vrchní velitel spojených sil
SME	japonské malé a střední podniky
Sódómei	Generální svaz japonských odborů
SRN	Spolková republika Německo
tab.	tabulka
USA	Spojené státy americké
USD	americký dolar
%	procenta

ÚVOD

Japonsko je země, která mnohého nadchne svou poetikou, malebností, historií plnou bojů a intrik či snad kontrasty, o které tu rozhodně není nouze. Namátkou třeba dlouholetá úmyslná izolace od okolního světa střídající se s překotným přijímáním cizích vzorů, mírumilovnost čajového obřadu a krvelačnost japonských vojsk za druhé světové války hraničící s fanatismem, poklid horských vsí, kde se čas jakoby zastavil a ruch nejlidnatějších městských aglomerací světa atd.

Japonsko bylo první zemí v Asii, která se dokázala s využitím západních civilizačních vymožeností sama reformovat a stát se moderní velmocí. Způsob Japonska, jakým se dostalo na přední místo mezi hospodářsky nejsilnějšími a technologicky nejrozvinutějšími zeměmi, byl imponující. Podařilo se mu obdivuhodně využít obnovy hospodářství, které bylo zničené válkou, k vybudování mohutného moderního průmyslu. V mnoha ukazatelích se vzdalovalo všem rozvinutým tržním ekonomikám. Počátkem 90. let byl dynamický rozvoj nahrazen útlumem, který již snad v současné době byl překonán a japonská ekonomika opět vykazuje růst.

V první kapitole se budeme zabývat vývojem japonského hospodářství po druhé světové válce. Uvedeme zde, že hlavní vliv na vývoj ekonomiky měla americká okupace. Také zde popíšeme veškeré změny Japonska související s americkou nadvládou.

Druhá kapitola se věnuje vývoji hospodářství až do 90. let. Jsou v ní uvedeny všechny důležité faktory, které způsobovaly ekonomický růst v této fázi. Dále se zde dozvíme, kdy japonská ekonomika přestala růst takovými závratnými tempy a které faktory toto zapříčinily.

Ve třetí kapitole se zabýváme vývojem v 90. letech. Jsou zde popsány všechny významné skutečnosti, kvůli kterým ekonomika Japonska přestávala růst.

Ve čtvrté kapitole najdeme popis některých reforem současného ministerského předsedy

Japonska J. Koizumiho. Tyto reformy měly pomoci k překonání krize japonského hospodářství. Je zde také vysvětleno, kvůli kterým skutečnostem byly reformy nejdříve odkládány.

V páté kapitole se zaměříme na současný stav japonské ekonomiky. Dozvíme se, že japonská ekonomika překonala stagnaci a konečně opět vykazuje růst. Rozebereme si zde také stav některých odvětví japonského hospodářství, jako např. průmyslu, zemědělství apod.

Závěrem zhodnotíme, jaký vliv má Japonsko na českou ekonomiku. Jakým směrem by se měla ubírat naše budoucí spolupráce, aby to vedlo k co největšímu prospěchu.

1. JAPONSKO V POVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Na začátku se jen pár slovy zmíním o tom, co druhá světová válka měla přinést Japonsku a co opravdu přinesla. Japonští vůdci, kteří zahájili druhou světovou válku ve Východní Asii, sledovali cíle, které byly úplně odlišné od toho, co po skončení války následovalo. Jejich původním cílem bylo udržet japonské pozice v Mandžusku, získat nová území, zachovat konzervativní „národní“ politiku a čelit komunismu v Asii. Namísto toho po válce následoval rozpad japonského koloniálního panství, destrukce staré politiky a vzestup komunistické Číny.

1. 1 Uspořádání poválečného Japonska

Uspořádání Japonska po druhé světové válce mělo dva charakteristické rysy. Prvním byla americká okupace. Ta pomohla prosadit změny, které by se nestaly, nebýt cizí správy Japonska. Druhým rysem je vláda ministerského předsedy Šigerua Jošidy.

Japonská města byla po válce zničená bombardováním a požáry, továrny poškozeny nebo zcela zničeny, většina dopravních sítí byla nepoužitelná a mnoho lidí přišlo o své domovy. Japonci se obávali kruté okupace, ale místo ní se setkávali se shovívavostí. Také zjišťovali, že nový režim je spíše konstruktivní. Za těchto podmínek se nové mocenské orgány setkávali s kladnou a často i nadšenou spoluprací Japonců.

Pro Japonsko bylo velkým štěstím, že okupaci prováděli Američané. V roce 1945 mělo Japonsko demokratické i totalitářské sklony. Kdyby Japonsko okupoval například Sovětský svaz, určitě by se z něj stal vzorový komunistický stát díky jeho připravenosti ke státnímu plánování a kolektivistickému odhodlání. Ale Američané tyto totalitářské sklony utlumili. A tak se Japonsku podařilo oživit parlamentní instituce v duchu moderních tradic a také se snažilo o zvýšení konkurenceschopnosti hospodářství.

USA zásobovaly Japonsko bezprostředně od konce války, hlavně formou dodávek potravin

a průmyslových surovin. Z části prostředků z prodeje tohoto zboží se tvořily zvláštní fondy, které se mohly používat k financování obnovy důležitých hospodářských odvětví nebo k půjčování peněz soukromým podnikatelům. V letech 1949 – 1950 investice z těchto zvláštních fondů znamenaly 19,4 % a 17,5 % celkových soukromých investic do základních prostředků. Americká hospodářská pomoc pomohla k překonání inflace a oživení výroby. Ale na druhé straně se tímto upevňoval vliv amerických monopolů na japonské hospodářství.

Teoreticky měla struktura okupační správy mezinárodní charakter. Řídila ji třináctičlenná Komise pro Dálný východ ve Washingtonu a Spojenecká rada pro Japonsko v Tokiu, která byla složená ze zástupců čtyř vítězných mocností. Vrchním velitelem spojeneckých sil se stal generál Douglas MacArthur. Okupační administrativa se označovala zkratkou SCAP (Supreme Commander for the Allied Powers). Ve skutečnosti byla okupace prováděna hlavně MacArthurem, jeho štáby a americkými jednotkami spolu s vybranými britskými oddíly, které podléhaly MacArthurovu velení. Ostatní státy se podílely na okupaci pouze jako poradní orgány, které sice rozpracovávaly otázky okupační politiky, ale pouze jako doporučení pro MacArthurovu okupační armádu. Tato okupační armáda řídila zemi pomocí japonských vládních orgánů. Byl to systém nepřímé správy, protože okupační štáb vydával příkazy a japonské vládní orgány je samy vykonávaly. Vrchní velení spojenecké armády sídlilo v Tokiu a dělilo se na několik odborných sekcí. Každá sekce vyjadřovala určité ministerstvo japonské vlády. Prefektury a jimi zaváděné reformy byly kontrolovány vojenskými správami sídlícími v každé prefektuře.

1. 1. 1 Reformy

Hlavní body poválečného vývoje v Japonsku byly obsaženy v Postupimské deklaraci. Byla vyhlášena 26. července 1945 jménem Spojených států amerických, Velké Británie, Čínské republiky a později se k nim připojil i Sovětský svaz. Dle této deklarace měl být odstraněn militarismus a mělo být zabráněno jeho obnovení, dále měli Japonci získat demokratická práva a svobody.

Ve své politice vůči Japonsku se Američané snažili zbavit konkurenta, se kterým po mnoho let bojovali v oblasti Tichomoří a Dálného východu. Američané nejdříve váhali, jakou by mělo Japonsko zaujmout pozici z hlediska jejich plánů, protože na Dálném východě měli zájem hlavně o Čínu, kterou z velké části ovládal Čankajšek. Politika byla vedena snahou vytvořit stabilní systém demokracie, pomocí kterého by se dalo Japonsko co nejlépe politicky i hospodářsky ovládat. Hlavním iniciátorem změn byla okupační správa, která vedla politiku v Japonsku od začátku směrem ke sbližování s kapitalismem.

Okupační správa provedla mnoho změn ve jménu deklarace, hlavně měla za úkol zlikvidovat orgány japonského militarismu. Zastavila vojenskou výrobu, zrušila ministerstvo vnitra, moc policie byla omezena atd. Později se pokles výdajů na zbrojení stal neuvěřitelně účinný na ekonomický růst, jejich výše byla opravdu nepatrná. Pokles výdajů způsobil uvolnění finančních prostředků, přírodních zdrojů a pracovních sil a jejich přesun do průmyslových odvětví. To umožnilo pokrokové strukturální změny v hospodářství a utvořilo základ pro pozdější docilování konkurenčních cen kvalitních moderních výrobků, které tvořily základnu velké konkurenční schopnosti japonských výrobků na světových trzích.

Dále okupační správa odstranila bývalé politické vedení, moc císaře byla také omezena. Především byly obnovovány politické strany. První volby po válce se konaly v dubnu 1946. Nejvíce mandátů získaly strany liberální (139) a pokroková (93). Jen lehce za pokrokovou stranou se drželi socialisté (92). Poprvé také mohla být volena komunistická strana, ta ale dostala pouze pět poslaneckých křesel. Můžeme tedy říci, že v politickém životě docházelo k novým tendencím. Žádná strana nezískala v parlamentu většinu, kdy by mohla rozhodovat sama, a proto byla vytvořena koalice liberálů a pokrokářů v čele s ministerským předsedou Šigeru Jošidou, který dával na první místo ekonomický růst.

Jeho politika je také známá jako Jošidova doktrína. Ve vnitropolitických a společenských otázkách byl tvrdým konzervativcem, který podporoval obchodní zájmy firem. Také vystupoval proti odborovému hnutí a byl znám svým silným antikomunistickým cítěním. Snažil se vést pasivní zahraniční politiku tak, aby se Japonsko vyhnulo vojenským

závazkům.

Nejdůležitější reformou bylo přijetí nové ústavy, která vytvořila z Japonska skutečný parlamentní stát. Vstoupila v platnost 3. května 1947. Změny obsažené v nové ústavě znamenaly prakticky dezintegraci bývalého monarchického systému. V kapitole o právech a povinnostech občanů jsou zaručeny demokratické svobody. Nová ústava měla také svou zvláštnost, která běžně v ústavách kapitalistických států nebývá. V článku devátém se Japonsko zříká práva na ozbrojené síly a slibuje, že nebude řešit mezinárodní neshody použitím síly.

Velkým zásahem do japonského hospodářství byla pozemková reforma, která měla za cíl likvidaci statkářského vlastnictví. Půda statkářů podléhala nucenému státnímu výkupu. Někteří statkáři přišli o všechny pozemky a ti ostatní přišli o pozemky nad určitou stanovenou hranici. O všechny pozemky přišli ti statkáři, kteří dávali veškerá pole do pachtu. Vykoupenou půdu pak stát celkem levně rozprodal bezzemkům a maloročníkům. Rolníci měli k vlastnímu hospodaření nejvíce 7,5 akru a 2,5 akru navíc k pachtu. Rolníkům se ale dařilo dobře, protože Japonsko bylo po válce vyhladovělé. To se projevilo v hospodářském vzestupu venkova.

Po druhé světové válce byla provedena měnová reforma a emitovány nové bankovky (tzv. „nový jen“). Do stanovení pevného devizového kurzu v roce 1949 byl jen vnitřní měnou a platební styky s cizinou byly možné pouze se souhlasem okupační správy. Ustanovený devizový kurz jenu měl v dalších letech kladný účinek na růst vývozu japonského zboží do ciziny. Byl v podstatě podhodnocen a zásady Mezinárodního měnového fondu umožňovaly jeho udržování na konstantní úrovni dlouhou dobu. To bylo samozřejmě pro Japonsko výhodné a dopomohlo mu k návratu mezi hospodářsky nejvyspělejší země.

Podmínky vývozu japonského kapitálu se řídily devizovým zákonem a zákonem o kontrole zahraničního obchodu z roku 1949. Dále ještě administrativními opatřeními, podle kterých každou investici muselo schválit ministerstvo financí.

Co se týče bankovníctví, v poválečných letech zde probíhal integrační proces, který vedl k poklesu počtu bank. V padesátých letech vznikaly specializované ústavy, které měly za úkol zaplnit nedostatky v organizaci finančního systému.

V oblasti moderních odvětví národního hospodářství cílem okupační správy byly hlavně změny ve finančních monopolech zaibacu. Tyto změny spočívaly v rozpouštění monopolů, které ale neznamenal úplnou likvidaci těchto společností. Byla jenom zlikvidována jejich nadměrná koncentrace. Zaibacu se také označují jako rodinné koncerny, protože rozhodující část akcií koncernu vlastnila jedna podnikatelská rodina, která odvozovala svůj původ z tokugawského bohatého obchodnictva nebo privilegovaných podnikatelů z období Meidži. Tyto koncerny měly styky s byrokracií, armádou a politickými kruhy a díky nim se jim dařilo ovládat politický a hospodářský život Japonska před válkou. Je o nich také známo, že se významným způsobem podílely na rozpoutání agresivní války, během níž měly ve svých rukou prakticky celé hospodářství díky tzv. kontrolním sdružením.

Nejprve bylo rozpuštěno 83 holdingových společností, aktiva rodinných zaibacu byla zmrazena a na jejich majetek byla zavedena daň z kapitálu. Tímto způsobem byly zlikvidovány obrovské koncerny na menší dceřinné společnosti, drobné firmy a banky. Okupační správa zavedla antimonopolní zákony, aby se zabránilo opětovnému spojení společností. Dále správa zavedla novou dědickou daň a daň z příjmů. Po rozpuštění 83 holdingových společností mělo následovat rozpuštění dalších 1200 společností, ale od toho se ustoupilo, protože okupační politika změnila své zaměření z reformy na obnovu.

Kritici říkají, že změny v zaibacu měly jen minimální význam, protože po skončení okupace byly antimonopolní zákony ignorovány. Opět se kolem určité banky nebo společnosti vytvořila volná sdružení, ale tato nová sdružení vykazovala odlišné rysy od původních. Nová sdružení byla méně hierarchická, vzájemné propojení již nebylo tak silné jako před válkou a míra jejich ovládnutí byla velmi omezená, protože umožňovala existenci vzájemně si konkurujících bank. Ne všechny společnosti obnovily své vazby. Díky prolomení dosavadní uzavřenosti monopolistických seskupení získávaly větší prostor skupiny, které vznikaly mimo rodinné koncerny. Současně s demonopolizačními

opatřeními se utvářely nové podnikatelské organizace koordinující vztahy mezi monopolistickými firmami. Roku 1946 vznikla Federace hospodářských organizací (zkráceně Keidanren = společnost podnikatelů), jenž se stala hlavní představitelkou monopolistických firem v Japonsku a v současné době se zabývá vztahy monopolistických firem se státem a kapitalistickými stranami.

Dalším cílem okupační správy byla podpora odborových hnutí. Dělníci získali nová práva, která zlepšila jejich pracovní podmínky. Bylo to právo organizovat se, právo na kolektivní vyjednávání a právo na stávkou. Japonsko dokonce předčilo Spojené státy ve stupni organizovanosti pracovních sil v odborech. Místo dělnického hnutí podle amerického vzoru vznikly ale odbory, které se velmi podobaly předválečnému unionismu, tedy politické a orientované marxisticky. (V roce 1950 proběhla tzv. rudá čistka, tzn. že byli z odborů odstraněni komunističtí předáci.) Intenzita odborového hnutí i přesto sílila. Některé politické strany si chtěly odbory připoutat k sobě, protože pro ně znamenaly mnoho voličských hlasů. Ale nepodařilo se to nikomu a tak roku 1946 vznikly dvě ústředny, Celojaponský kongres odborových svazů (zkráceně Sambecu kaigi), spolupracující s komunisty, a Generální svaz japonských odborů (zkráceně Sódómei), spolupracující se socialisty.

Reformy měly příznivý vývoj jen díky kladnému postoji Japonců, kteří toužili po svobodě a demokracii. Na konci roku 1947 okupace dosáhla svých prvních cílů a další setrvání cizích jednotek v japonských městech by mohlo vyvolat zápornou reakci. Z tohoto důvodu chtěly Spojené státy okupaci ukončit, ale uzavření mírové smlouvy bylo narušeno Sovětským svazem. Ten totiž disponoval právem veta, takže díky Sovětskému svazu se okupace protáhla ještě o pět let.

1. 2 Stav ekonomiky po válce

Druhá světová válka přerušila rychlé tempo ekonomického růstu. Japonsko po válce ztratilo přibližně čtvrtinu veškerého výrobního zařízení, přišlo o všechny dřívější kolonie,

tzn. i o všechny investice do nich. Průmyslová výroba klesla v roce 1946 na 27,8 % průměrné úrovně počítané z let 1934 – 1936. V celkem krátkém období se Japonské hospodářství zotavilo z válečných škod. Japonsko mělo během války větší ztráty obyvatelstva a materiálních hodnot než západní Německo a Itálie, a přesto se vyvíjelo rychleji než tyto také poražené státy. Např. v roce 1948 japonská výroba těžebního a zpracovatelského průmyslu byla jenom 37 % úrovně roku 1938, v západním Německu tvořila 50 % a v Itálii 100 % úrovně před druhou světovou válkou.

Došlo k velkým změnám v oblasti výroby i trhu. Staré a zdevastované výrobní zařízení se měnilo za nové moderní stroje. Japonsko vedlo velice flexibilní politiku v oblasti nákupu zahraničních patentů, licencí a kvalifikovaných pracovních sil. Pomocí toho drželo krok s ostatními vyspělými zeměmi. Dařilo se mu pružně asimilovat poválečný technický pokrok a profitovat z výhodných cen surovin, na jejichž dovozu závisí. Během padesátých let poměr cen surovin k cenám průmyslových výrobků poklesl o více než 20 %.

Poválečný vývoj na přelomu let 1946 a 1947 byl naplněn řadou stávek. Po stávkách ve státních a soukromých podnicích za zvýšení mezd, osmihodinovou pracovní dobu, proti propouštění a dokonce někde i za demisi Jošidovy vlády, byla připravována první generální stávka v historii japonského dělnictva na 1. února 1947. Tato stávka byla několik hodin před zahájením zakázána MacArthurem.

1. 3 Opačný kurs

Na vítězný postup revoluce v Číně musely Spojené státy reagovat přeměnou svých původních představ o poválečném uspořádání Dálného východu. Kuomintangský režim měl být hlavní oporou Američanů v této oblasti. Jakmile bylo jasné, že Američané už nadále nemohou počítat s Čankajškem ani po jejich obrovské materiální a vojenské pomoci, získali na Japonsko jiný úhel pohledu. Mělo jim kompenzovat ztrátu, kterou utrpěly v Číně. Proto Spojené státy změnily svou okupační politiku tak, aby z Japonska vznikl stát, který by se dal využívat pro jejich vojenskostrategické cíle.

V dalších poválečných volbách v dubnu 1947 se volili poslanci nejen do Dolní sněmovny, ale i do Horní sněmovny, což bylo v souladu s novou ústavou. Opět žádná strana neměla většinu, kdy by mohla rozhodovat sama, a proto vznikla koalice, skládající se tentokrát z členů socialistické, družstevní a demokratické strany. V čele koalice byl Tecu Katajama.

Nová vláda měla velice náročný úkol, kterým byla konsolidace hospodářského života zničeného válkou. Lidé od nich očekávali hlavně obnovení výroby, což by znamenalo nové pracovní příležitosti a také zásobování trhu pro začátek alespoň nejnutnějším zbožím.

Katajamova vláda napomáhala hospodářskému životu tím, že preferovala základní průmyslová odvětví, hlavně těžbu uhlí a metalurgie, která zvýhodňovala státními dotacemi a přiděly surovin. Dalším bodem byla stabilizace financí systémem řízených cen a mezd. Byl vytvořen mzdový index, za jehož základ se brala částka 1 800 jenů. To znamenalo, že mzdy ve srovnání s předválečnými byly v průměru 27krát vyšší a ceny byly 65násobkem předválečných cen. (Negativní vliv na to měl také černý trh, který se vládě nedařilo zničit, a na němž ceny při nedostatku zboží neustále rostly.) Bohužel se tento nepoměr nadále zvětšoval, protože mzdy byly uměle zmrazeny vládou. Na tento vývoj reagovali dělníci stávkami, při kterých se již během roku 1947 povedlo v soukromých podnicích mzdy zlepšit. Na základě toho také státní zaměstnanci chtěli podobné úpravy mezd, ale vláda jim nevyhověla, protože byla ochotna poskytnout jen jednorázovou kompenzaci. Vládní koalice tak ztrácela rychle sympatie obyvatelstva. Koncem roku levice socialistické strany prohlásila, že se od vládní politiky distancuje, což oslabilo Katajamovo postavení. Proto v únoru 1948 odstoupil.

Další novou zásadou v oblasti zaměstnanosti bylo udržování růstu mezd, který nesměl předbíhat vývoj produktivity práce. Také došlo k revizi dřívějších pracovních zákonů.

Ani následující nové vládě, sestavené předsedou demokratické strany Ašidou, se nepodařilo zajistit nejnutnější existenční podmínky pro pracující. Na to reagovali pracující další sérií stávek. Hlavní slovo v těchto akcích měly odbory státních a veřejných zaměstnanců, kteří se již několik měsíců nemohli dohodnout s vládou na výši mezd. Na

stále větší stávky okupační správa odpovídala regresívními kroky proti dělnictvu. Několik stávek zakázala a někteří odboroví předáci byli dokonce postaveni před soud. Mimořádnou pozornost zaujala stávka ve filmových ateliérech společnosti Tóhó, ze které byli propuštěni někteří pokrokoví tvůrci velice úspěšných demokraticky orientovaných filmů. V této stávce poprvé přímo zasáhla okupační vojska proti japonským pracujícím. Stávkující se zabarikádovali v ateliérech, odkud museli být vytlačeni japonskou policií za pomoci amerických tanků. Stávku ukončil až kompromis mezi odborovou organizací a vedením, který měl za následek propuštění 50 komunistů, ostatní výpovědi byly staženy.

V červenci 1948 generál MacArthur zbavil státní a veřejné zaměstnance práva na stávku a kolektivní jednání. Byli to právě státní a veřejní zaměstnanci, protože jejich odbory patřily v Japonsku mezi nejlépe organizované, jejich síť pokrývala celé Japonsko a při stávkových ofenzívách byly velice akceschopné. Někteří zaměstnanci na tento zákaz reagovali tím, že zrušili pracovní poměr a raději se ucházeli o práci v soukromých podnicích.

Koaliční vlády, Katajamova i Ašidova, pokračovaly v politice Jošidovy vlády, čímž ztrácely důvěru obyvatelstva. Úplný konec koalice způsobila korupční aféra, která se týkala zneužívání státních dotací, určených společnosti Šówa denkó vyrábějící umělá hnojiva. V aféře působili členové všech tří koaličních stran, proto Ašida 7. října 1948 odstoupil. Novou vládu vytvořila opoziční strana, vytvořená z liberální, spolu s demokratickou stranou. Proto se vláda nazývala demokraticko - liberální. Ministerským předsedou se stal opět Jošida. Jošida rozpustil Dolní sněmovnu, protože v ní demokraticko - liberální strana neměla potřebnou většinu, a vyhlásil nové volby.

V polarizaci světových sil mělo Japonsko zaujmout pozici země závislé na Spojených státech. V druhé polovině roku 1948 byla s tímto cílem vytvořena nová politika Spojených států vůči Japonsku. Byla opakem předcházející demokratizace, proto se také nazývá „opačný kurs“. V prosinci 1948 Američané vypracovali tzv. plán hospodářské stabilizace Japonska, který ihned obdržela Jošidova vláda. Jeho jednotlivé body byly plněny prostřednictvím příkazů okupačního štábu. Tak bylo ještě koncem roku 1948 zakázáno

takové zvyšování mezd, které způsobuje růst cen. Dále byly zastaveny subvence ze státních fondů společnostem na krytí schodků vznikajících výplatami mezd. Dalším bodem bylo nařízení o kontrole zahraničního obchodu a hospodaření s devizami.

Na znění konkrétních opatření plánu hospodářské stabilizace pracovali američtí experti, kteří prováděli průzkum v japonském hospodářství. Velice důležitou úlohu sehrál americký finanční odborník Dodge, který vypracoval návrh na státní rozpočet na finanční rok 1949 – 1950. Snížil v něm některé položky, např. výdaje na státní aparát, veřejná zařízení apod. Tak se mu podařilo vyrovnat původní schodek. Nově byl vytvořen tzv. ekvivalentní fond, ve kterém měly být soustředěny prostředky získané prodejem zboží dovezeného do Japonska jako americká hospodářská pomoc. Tento fond měl být využit ke splácení zahraničních půjček a k investicím do podniků, které byly důležité pro obnovu japonské ekonomiky. Podle Dodgova plánu se měl ekvivalentní fond naplnit až do výše 175 miliard jenu. Realizace těchto peněz byla pod kontrolou okupačního štábu. Zároveň byl stanoven kurs jenu k dolaru v poměru 360 : 1. Dalším opatřením byla změna v daňovém systému. V rámci toho byly sníženy daně z vysokých příjmů a zrušena daň ze zisku právnických osob, čímž se zrychlila akumulace kapitálu. Takto vyvolaný daňový úbytek byl kompenzován snížením hranice nezdaněných příjmů a zvýšením některých nepřímých daní, což mělo negativní dopad především na obyvatelstvo.

1. 4 Mírová smlouva

Americké úsilí začlenit Japonsko do sféry jejich vlivu vyvrcholilo v přípravu separátní mírové smlouvy. Američané ale formulovali znění smlouvy tak, že to pro Sovětský svaz bylo nepřijatelné. Navrhované znění neřešilo jednoznačně otázku území, která byla Japonsku zabavena, a otázku dalšího mírového a demokratického vývoje Japonska. Dalším bodem, který nebyl ve smlouvě jednoznačně vyřešen, byl odchod okupačních vojsk. Okupační vojska sice měla z Japonska do 90 dnů odejít, ale zároveň se ve smlouvě ukrýval článek, že Japonsko má právo požádat cizí mocnost o vojenskou ochranu. Tak vznikla ještě bezpečnostní smlouva mezi Japonskem a USA. Z bezpečnostní smlouvy vyplývalo, že na

japonském území se můžou rozmisťovat ozbrojené síly USA a současně toto právo nesměli poskytnout jinému státu.

Mírová smlouva byla schválena většinou států, a tak byla 8. září 1951 podepsána na konferenci v San Franciscu. Socialistické země odmítly podepsat, proto sanfranciská smlouva zůstala pouze separátním mírem. Ani obyvatelé Japonska se separátní smlouvou nesouhlasili, protože Japonsko bylo zcela izolováno od socialistických zemí a přítomnost amerických vojsk znamenala nebezpečí vtažení do vojenského konfliktu proti vůli Japonska. Ale Jošidova vláda byla velice pevná a Japoncům se nepodařilo podpisu separátní smlouvy zabránit. Bezpečnostní smlouva byla uzavřena hned druhý den po podpisu mírové smlouvy.

Obě smlouvy vstoupily v platnost 28. dubna 1952. Tím skončila aktivita okupačních orgánů a Japonsko bylo formálně opět nezávislým státem. Smlouvy znemožňovaly Japonsku rozvíjet styky s řadou států a vstoupit na půdu OSN, takže Japonsko zaostávalo za ostatními asijskými státy, které již mohly volně spolupracovat s mnoha státy.

Když probíhala korejská válka, zažilo Japonsko první poválečnou konjunkturu, protože bylo dodavatelem amerických vojenských jednotek, které působily na Korejském poloostrově pod vlajkou OSN. V letech 1950 – 1953 získávalo od Američanů speciální vojenské zakázky, jejichž celková výše se vyšplhala až na 2 miliardy 374 miliónů dolarů. Zakázky pomohly vyrovnat dosavadní pasivní bilanci zahraničního obchodu. Zakázky stimulovaly vzestup hlavně v těžebním, strojírenském a chemickém průmyslu, na to pak navazovala stoupající výroba i v ostatních odvětvích. První rok korejské války přinesl Japonsku nárůst výroby o 46 % a roku 1951 se podařilo zdolat hranici předválečného maxima. Ze vzrůstu výroby profitovaly především velké podniky, které dostávaly většinu zakázek. Např. v prvním roce korejské války na vojenských zakázkách pracovalo 1 500 firem, ale jen na 33 z nich připadalo 38 % z celkového počtu zakázek. U mimořádných zakázek, které měly často velmi krátké dodací lhůty, podniky využívaly volné pracovní síly, kterých bylo v poválečných letech dostatek. Také využívaly specifiky japonských pracovních vztahů, které umožňovaly intenzifikaci práce a prodlužování pracovní doby

v rozsahu, který by v jiném státě rozhodně narazil na odpor. Kapitál, nahromaděný během této doby, byl později použit k obrovským investicím do průmyslu.

V Japonsku neustále sílilo hnutí za mír, za normalizaci vztahů se Sovětským svazem, Čínskou lidovou republikou a ostatními socialistickými státy. Jošidova vláda však toto odmítala, protože nechtěla porušit japonsko - americké vztahy. Ale Jošidova pozice postupně slábla. V Japonské politice se objevil nový muž, Hatojama, který nabízel možnost opřít další hospodářský rozvoj o růst zahraničního obchodu a o budování japonských ozbrojených sil. Tyto myšlenky se zdály podnikatelským kruhům výhodnější, a tak Jošida 7. prosince odstoupil a o pár dní později byla sestavena nová Hatojamova vláda.

Pozn.: Údaje v této kapitole jsem čerpala převážně z literatury, která je v Seznamu použité literatury pod čísly 2, 3 a 4.

2. VÝVOJ EKONOMIKY DO 90. LET

První poválečné období skončilo odstoupením Jošidovy vlády v prosinci 1954. Následující dvě dekády byly charakteristické více jak desetiprocentním hospodářským růstem. Z válečných škod se Japonsko zotavilo již v roce 1955, ale před ostatními asijskými zeměmi mělo stále jen nepatrný náskok. Japonsko v letech 1950 – 1960 dosahovalo průměrných ročních temp růstu HDP ve výši 9,5 %. V SRN to bylo jen 7,6 % a v Itálii 5,9 %.

Po uzavření míru v Koreji pochopitelně poklesla vojenská konjunktura a nastala velmi krátkodobá deprese. Po ní následoval v letech 1955 – 1956 prudký růst průmyslové výroby, který zapříčinil postupnou přeměnu japonské ekonomiky na bázi nejmodernější techniky. Velkými kapitálovými investicemi se spustila rozsáhlá modernizace existujících odvětví a výstavba nových. S velkou pomocí státu podniky přebíraly novinky zahraniční techniky, začaly je rychle vyrábět a dále rozvíjet. Dokonale promyšlená politika nákupu licencí, která v této době převyšovala rozvoj vlastního výzkumu, pomáhala Japonsku získat v řadě odvětví přední pozice ve světě. Nejdříve se to ukázalo ve stavbě lodí, kde Japonsko pomocí modernizace doků a zavádění nové techniky bylo schopno dodávat velké nákladní a tankové lodě v poměrně kratších lhůtách než jeho konkurenti, navíc za nižší ceny způsobené nízkou úrovní mezd kvalifikovaného dělnictva. V druhé polovině padesátých let se dostalo v tomto odvětví na první místo na světě. Stejně tak se v Japonsku v krátké době uplatnily umělé hmoty, polovodiče a nové typy elektrických přístrojů. V důsledku změn způsobených poválečnou pozemkovou reformou a nepřetržitými mzdovými boji dělnictva se zvýšila koupěschopnost obyvatelstva v porovnání s předválečným obdobím. Takže vnitřní trh, jehož omezenost kdysi oslabovala japonskou ekonomiku, byl schopen pohlcovat zvyšující se výrobu průmyslového zboží. Jako symbolický příklad se uvádí rozšíření televize. Televizní vysílání v Japonsku začalo v roce 1953 v režii polostátní společnosti NHK. Nejdříve nebyl zvláštní zájem o televizní přijímače, ale asi v roce 1958 nastal výrazný zlom v prodeji televizních přijímačů, který způsobil téměř stoprocentní vybavenost domácností. Své vysílání zahájily také soukromé televizní společnosti, které financovaly svůj provoz komerční reklamou. Komerční reklama se stala stimulátorem

konzumace průmyslového zboží.

V těchto letech posílily své pozice japonské velké společnosti. Měly výhodu, v porovnání s podnikatelskými společnostmi ostatních kapitalistických států, způsobenou velkým množstvím vysoce kvalifikované a přitom o dost levnější pracovní síly, pro kterou je charakteristická vysoká pracovní kázeň, díky které je zaručeno maximální využití pracovní doby a kvalita odváděné práce. V organizaci celostátní ekonomiky se stalo důležitější státní regulování, které s pomocí rozpočtové, daňové nebo úvěrové politiky pomáhalo velkým společnostem při rozvoji významných odvětví, především energetiky, strojírenství, chemického a elektrotechnického průmyslu. Od roku 1955 se rozvoj národního hospodářství řídil dlouhodobými státními ekonomickými programy, které určovaly hlavní cíle pro pětileté až desetileté období. Nebyly zcela závazným hospodářským plánem, ale přesto pomáhaly regulovat podnikání velkých společností, které se stále více propojovalo se státní strukturou.

Vysoký ekonomický růst v těchto letech ale nepůsobil jen pozitivně. Podařilo se mu prohloubit některé slabé stránky japonského hospodářství. Hlavně tu byl velký rozdíl mezi velkovýrobou a malovýrobou v technickém vybavení, produktivitě práce, úrovni mezd a sociálním zabezpečení. Přitom v malých a středních podnicích bylo stále ještě zaměstnáno asi 50 % pracovních sil zaměstnaných v průmyslu. Malovýrobní podniky se na ekonomickém vzrůstu podílely z velké části zprostředkovaně, tzn. zakázkami, které jim nechávaly velké společnosti. (Tato praxe je v Japonsku velmi obvyklá.) To však způsobovalo nestabilitu malovýrobní sféry, protože na její úkor se velké podniky pokoušely vyrovnávat změny v poptávce. V oblasti zahraničního obchodu nastaly problémy, které byly vytvořeny tím, že rychlý růst výroby měl větší nároky na dovoz surovin a zařízení. Tak vznikala naléhavá potřeba ukončit nadměrnou vázanost na Spojené státy a začít více obchodovat s jinými zeměmi, ve kterých by Japonsko našlo vhodné odbytové možnosti.

Proto ministerští předsedové Hatojama a Kiši, působící v druhé polovině padesátých let, kladli značný důraz na zahraniční politiku a ve velkém rozsahu se jim podařilo rozšířit

spolupráci Japonska s ostatními zeměmi. To ovšem neznamenal úplný konec závislosti na Spojených státech. I když se japonsko – americké vztahy značně změnily, v zásadě se japonská vláda stále řídila koncepcí americké politiky.

Dalším ministerským předsedou se stal Hajato Ikeda, který byl specialistou na hospodářské otázky. Kladl důraz na ekonomickou problematiku, jeho hlavním zájmem bylo zvýšení životní úrovně lidu a zdokonalení systému sociálního zabezpečení.

Ikedova vláda vytvořila program zdvojnásobení národního důchodu během deseti let, který vycházel z vývoje japonské ekonomiky za posledních pět let. V roce 1955 bylo dosaženo v těžebním průmyslu 117,7 % úrovně z let 1934 – 1936, kdy bylo dosaženo předválečného maxima. Ve zpracovatelském průmyslu to bylo 189,4 % a v energetice 255,5 %. V letech 1955 – 1960 dosahovala japonská produkce vysokého tempa růstu a její objem se více než zdvojnásobil. Ikedův program sliboval udržení tohoto tempa a jeho vládní politika propagovala slibné perspektivy pro obyvatelstvo. Dále slibovali údajné vyrovnání rozdílů ve mzdách mezi velkými a malými podniky, obrovský růst pracovních příležitostí, sociální výhody a snížení daní. Co se týče zemědělství, předpokládal upevnění středních rolnických hospodářství a přesun části pracovní síly do průmyslu.

Od začátku 50. let do začátku 70. let japonská ekonomika dosahovala v průměru jedenáctiprocentního ročního růstu. Hrubý národní produkt se zvýšil 20krát a v přepočtu na hlavu vzrostl 16krát.

Tab. č. 1: Dvacet let ekonomického růstu

Rok	Hrubý národní produkt (v miliardách dolarů)	HNP na hlavu (v dolarech)
1955	24	268
1960	43	461
1965	88	898
1970	203	1939
1975	484	4320

Zdroj: REISCHAUER, E., O. a CRAIG, A., M. *Dějiny Japonska*. Praha: Lidové noviny, 2000.

Do roku 1975 se Japonsko zařadilo na třetí pozici mezi nejsilnějšími ekonomickými velmocemi světa, první a druhou pozici obsadily Spojené státy americké a Sovětský svaz, tzn. kontinentální země, které mají rozlehlé území a ohromné přírodní zdroje. Za tyto úspěchy vděčí Japonsko hlavně příznivým podmínkám vyplývajícím z poválečného vývoje a národní politice zaměřené na rozvoj. Velmi častým sloganem byl totiž „růst za každou cenu“.

2. 1 Faktory ekonomického růstu do 70. let

Některé faktory, které pomohly k poválečnému boomu, způsobovaly růst již v předválečném období. Mezi tyto faktory se řadí pracovitost dělníků, dále byli relativně vzdělaní a manuálně zruční. Japonci ze svých platů spořili čtyřikrát či pětkrát vyšší částky než Američané. Reklamní plakát jedné banky v Tokiu v roce 1970 zobrazoval šťastně tvářící se rodinu a pod ní byl nápis: „Šťěstí je bankovní účet s milionem jenů.“

Další faktory, pomáhající k poválečnému boomu, byly nové. Po druhé světové válce se Amerika podělila o své vědecké a technologické poznatky. Japonští vědci a inženýři dovážené technologie ještě mnohokrát vylepšili. Díky tomu, že Japonsko získalo přístup k nejnovějším technickým zařízením, se dostalo o značný krok dopředu a jednotlivá průmyslová odvětví se stala nejefektivnější na světě. Z tohoto vyplývá jedno poučení snad pro všechny vyspělé země, které říká, že vyvíjet novou technologii vlastními silami je mnohem dražší než ji koupit či dokonce převzít. V Japonsku byla do poloviny 70. let technologická ztráta skoro dohnána.

Od prvních dovozů v roce 1949 do konce března 1972 Japonsko uzavřelo celkem 9 860 dlouhodobých smluv na používání zahraniční techniky a různých know how. Japonsko za tyto dovozy zaplatilo přes 2 mld. dolarů.

K ekonomickému vzrůstu také velice přispěly nízké výdaje na zbrojení, o kterých jsem se zmiňovala již v předešlé kapitole. Snížení vojenských výdajů pod jedno procento státního

rozpočtu znamenalo, že rostoucí příjmy se mohly investovat do produktivních oblastí.

Tab. č. 2: Rozpočty vybraných zemí na obranu v roce 1974

Stát	Rozpočty na obranu v mld. dolarů (rok 1974)
USA	66,3
Sovětský svaz	61,9
Japonsko	1,9
NSR	7,8
Francie	5,8

Zdroj: REISCHAUER, E., O. a CRAIG, A., M. *Dějiny Japonska*. Praha: Lidové noviny, 2000.

Také se zvýšila produktivita zemědělské výroby. Pokroku po druhé světové válce bylo dosaženo rozsáhlým používáním chemických hnojiv a nových insekticidů. Také se zaváděla lehká zemědělská mechanizace a nové druhy osiv. Japonsku vzrostla produkce ovoce a masa, v pěstování rýže se stalo soběstačné. Japonské zemědělství dosahovalo v hektarových výnosech nejvyšší efektivity na světě, ale v přepočtu na jednoho rolníka se řadilo k nejztrátovějším. Ceny tuzemských potravin, které byly několikanásobně vyšší než světové, byly uměle udržovány dotacemi a dovozními cly. Motivy zasahování do cen nebyly ekonomické, ale politické.

Japonci za ekonomický růst vděčili rozsáhlým investicím, které svým podílem na HNP dosahovaly značné výše. Soukromé investice do továren a zařízení vzrostly ze 7,8 % HNP v roce 1946 na 21,9 % v roce 1961. Naproti tomu osobní spotřební výdaje byly nižší než v ostatních kapitalistických zemích.

V průmyslové výrobě docházelo ke strukturálním změnám. Zahajovala se výroba samočinných počítačů, plastických hmot, elektronických přístrojů apod. Nové výrobky, které se začaly vyrábět v 50. letech, se v roce 1970 podílely 40 % na celkové průmyslové výrobě. Japonsko předstihlo USA v úrovni produkce na obyvatele u mnoha výrobků (syntetické materiály, novinový papír, surová ocel, nákladní auta, lodě, televizory atd.).

K hospodářskému růstu podstatně přispěl další faktor, kterým byl zahraniční obchod. Vývozy stoupaly ohromným tempem.

Tab. č. 3: Vývozy Japonska

Rok	Vývozy v mld. dolarů
1955	2,01
1965	8,45
1975	55,75

Zdroj: REISCHAUER, E., O. a CRAIG, A., M. *Dějiny Japonska*. Praha: Lidové noviny, 2000.

Nelze však tvrdit, že k ekonomickému růstu výhradně přispěl jenom zahraniční obchod. Noví průmysloví obři jako Macušita, Tošiba a Sony vyráběly spotřební zboží i pro Japonce. Právě domácí trh měl významný podíl na tvorbě úspor, pomocí kterých si Japonsko získalo v zahraničí pověst nebezpečného konkurenta. Podíl vývozu na hrubém národním produktu byl v Japonsku o dost nižší než ve Francii, Západním Německu či ve Velké Británii. Pro Japonsko, které nemělo skoro žádné surovinové zdroje, znamenal zahraniční obchod otázku bytí a nebytí. Např. v roce 1975 přibližně tři čtvrtiny japonských dovozů tvořily nerostné suroviny jako ropa, rudy, koksárenské uhlí, železný šrot, guma, bavlna a žezivo.

Nejdůležitějším obchodním partnerem Japonska byly samozřejmě Spojené státy. Vývoz do Spojených států tvořil více než 22 % celkových japonských vývozů. Pro Japonsko měla otevřenost amerického trhu rozhodující význam. Převážnou většinu amerických vývozů do Japonska tvořily nerostné suroviny a zemědělská produkce a Japonsko naopak dodávalo do Spojených států výhradně hotové výrobky. Někteří Američané toto kritizovali, protože se podle nich USA změnily v ekonomickou kolonii Japonska. Japonci na tuto kritiku reagovali poupravením amerického výroku a to tak, že Japonsko bylo továrnou produkující zboží ve prospěch USA s bohatými přírodními zdroji a efektivnějším zemědělstvím. Jakmile se objemy japonských a amerických vývozů vyrovnaly, vzájemná kritika utichla.

Druhým velice významným obchodním partnerem Japonska byly nekomunistické země východní, jihovýchodní a jižní Asie. Vývoz do těchto zemí dosahoval 20 % celkových japonských vývozů. Pokud se podíváme na tyto země jako na celek, tak obchodní bilance s nimi byla vyrovnaná. Ale pokud se podíváme na tyto země odděleně, tak některé země s nerostnými surovinami prodávaly více než nakupovaly, a jiné země, které měly velký zájem o japonské automobily a stroje, neměly téměř nic, co by Japonsku prodaly. Někteří politici proti tomu začali protestovat a Japonci na to reagovali postupným zvyšováním zahraniční pomoci.

Vývoz Japonska do evropských zemí byl zhruba 14 % a dovoz z těchto zemí činil necelých 8 %. Evropské země totiž měly strach ze zahraniční konkurence a byla v nich přísná protekcionistická politika. Od poloviny 50. let také rostl obchod s Čínou a Sovětským svazem. V roce 1975 vývozy do socialistických států činily 8,4 % celkových japonských vývozů.

Během 50. a 60. let byl typický pro pracovně - právní vztahy v japonských firmách vysoký stupeň týmové kooperace mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Určitě k ní přispíval i nepřetržitý růst mezd. Odbory stále prosazovali svou teorii třídního boje a nebyly už organizovány oborově, ale podle podniků.

Fungování ekonomického systému nezanedbatelně ovlivňovaly sociálně kulturní instituce a tradiční hodnoty. Životní postoje vedly k oceňování vlastností jako je střídmost, šetrnost, píle a disciplinovanost. Ekonomický rozvoj byl dlouho izolován od dopadu konzumního stylu života. Japonci neobvykle kombinovali úspěšné aplikace klasického financování investic cestou tvorby soukromých úspor s tím, že si zachovali v oblasti spotřeby tradiční zdrženlivý způsob života.

Cílevědomé budování moderní tržní ekonomiky způsobovalo to, že kritériem pro využívání pracovní síly byl spíše talent a schopnosti než dědičný společenský statut. Dalšími charakteristickými rysy byl i pěstovaný cit sounáležitosti ke kolektivu podniku, odpovědnost za výsledky, instituce životního zaměstnání a zásada tzv. seniority při

odměňování a služebním povyšování ve firemní hierarchii. Nesmí se samozřejmě zapomenout na úctu k autoritám a ke vzdělání a na národní hrdost. Tyto charakteristické rysy napomáhaly k vytváření určitého rodinného podnikového systému s pozitivním dopadem na pracovní úsilí a loajalitu.

Na japonský vývoj měl vliv i tzv. keiretsu systém, což je jakási síť vzájemně akciově a subkontraktně provázaných podnikatelských subjektů. V jejich čele většinou bývá velká společnost, často také vlastnický propojená s dalšími, hlavně finančními institucemi. Tento systém měl růstový přínos, ale v současnosti je to spíše problematický jev.

Posledním faktorem ohromného hospodářského růstu bylo spojení svobodného podnikání a promyšlených státních zásahů. Těmto zásahům se mezi zahraničními podnikateli říkalo „Japonsko, a.s.“ (Japan, Inc.). K tomuto problému musíme říci několik vysvětlujících poznámek.

Za prvé, obchodní banky získávaly investiční kapitál od Japonské národní banky, která předpokládala, že ke splacení úvěrů postačí budoucí zisky. Zatímco v průměrné americké firmě byly dvě třetiny kapitálu kryty vlastními zdroji podniku a jenom jedna třetina bankovním úvěrem, v Japonsku to bylo naopak. Toto nadměrné bankovní úvěrování pomohlo k efektivnímu financování průmyslu ve dvou desetiletích ohromného hospodářského růstu.

Za druhé, vláda do plánování zasahovala velice silně, více než v kterékoli jiné nekomunistické zemi. Ekonomiku řídila s větší prozíravostí než socialistický stát. Ministerstvo financí a ministerstvo zahraničního obchodu a průmyslu usměrňovaly své postupy prostřednictvím Úřadu pro ekonomické plánování a vzájemně kooperovaly za účelem budoucí japonské expanze; stanovovaly růstová odvětví, určovaly výrobní cíle a odhadovaly budoucí vývoj zahraničních trhů. Za dosaženou míru růstu pak byly podniky odměňovány zvýhodněnými odpisovými sazbami, levnými půjčkami, nízkými daněmi a dotacemi. Některé podniky těžily z výsledků výzkumů financovaných státem, které jim zadarmo předával ke komerčnímu využití.

Za označením „Japonsko, a.s.“ se ukrývala ochrana, kterou stát poskytoval rozvíjejícím se odvětvím. Zahraniční konkurence byla povolena hlavně v oblastech, kde japonským firmám nemohly zahraniční firmy konkurovat, nebo tam, kde se neplánovala další výrobní expanze. Vláda ochraňovala nerozvinutá průmyslová odvětví (hlavně v oblasti nových technologií) pomocí nepřekročitelných cel, měnových regulací, množství omezení, kontrol zahraničních investic a byrokratických postupů. Na přelomu 60. a 70. let, kdy Japonsko dosáhlo hranice ekonomické velmoci, opodstatnění těchto státních zásahů postupně padlo. Japonsko si chtělo udržet přístup na zahraniční trhy, a proto musela tato omezení změnit a otevřít své trhy dovozům ze zahraničí. Nicméně v této době japonskému zboží mohlo úspěšně konkurovat jen velice málo zahraničních výrobků.

Je však nutno zdůraznit, že i přes značné zasahování vlády do ekonomiky, Japonsko nebylo socialistickou zemí a mezi jednotlivými podniky existovala velká konkurence. Každý podnik spočíval na svých vlastních finančních základech a mnoho rozhodnutí bylo přijímáno na půdě firem. Mnoho podnikatelů nesouhlasilo s vládními předpisy a vláda mnohokrát přijímala problematická rozhodnutí. Např. ministerstvo zahraničního obchodu a průmyslu nepovažovalo expanzi automobilového průmyslu vhodnou pro tak malou a přelidněnou zemi, navzdory tomuto doporučení se automobilový průmysl rozvíjel.

Tab. č. 4: Výroba osobních aut

Rok	Počet vozů v tisících
1953	8
1960	165
1970	3178
1979	6176

Zdroj: REISCHAUER, E., O. a CRAIG, A., M. *Dějiny Japonska*. Praha: Lidové noviny, 2000.

Navzdory všemu japonské firmy vytvořily takové podnikatelské prostředí, které v mnoha zemích nikdy neexistovalo.

Produktivita výrobců se dokládá objemy japonských vývozu. V roce 1975 Japonsko postavilo více než polovinu námořních lodí na světě. Spojené státy dovážely železnou rudu a koksárenské uhlí, Japonsko za ně dodávalo ocel. Obrovské koncerny Micui a Micubiši byly schopné vybudovat chemické továrny, vodní elektrárny nebo přístavní zařízení v kterékoli zemi. Na Japonsku byla obdivuhodná jeho schopnost rychle přejít od nového technického objevu k sériové výrobě a také jeho intenzivní marketingové metody. Motocykly značky Suzuki či Honda a automobily od Tojoty, Hondy, Nissanu a dalších výrobců měly úspěch po celém světě. Pověstné elektronickými výrobky byly Sony, Macušita (Panasonic), Fudžicú a NEC, fotografické přístroje vyráběla Minolta či Nikon. Roku 1970 zachvátila německé výrobce fotooptiky paralýza v důsledku nástupu japonské konkurence, říkalo se jí „japonský komplex“. Označení „vyrobeno v Japonsku“ vyvolávalo před válkou představu laciného šmejdů, nyní ale vyvolávalo představu výrobku vysoké kvality.

2. 2 Mezinárodní vztahy

Jedním z vůdčích principů japonské zahraniční politiky byla zásada, že diplomacie by se měla řídit národními ekonomickými zájmy. Například Japonsko velice nutně potřebovalo ropu. V roce 1941 byly zastaveny dodávky ropy a Japonsko kvůli ní vstoupilo do války. V roce 1976 stoupla spotřeba ropy natolik, že celkový objem zásob ropy z roku 1941 by Japonsku vystačil na pouhé tři dny. Necelých 80 % dodávek ropy pocházelo ze Středního Východu. A právě tato skutečnost určovala zahraniční politiku Japonska, která se více orientovala na arabské země na úkor Izraele. Když pak tyto ropné státy mezi sebou začaly bojovat, Japonsko si udržovalo neutralitu a kombinovalo ji se zvýšením dovozů z bezpečnějších oblastí jako z Venezuely, Indonésie, Kanady a Spojených států. Dalším názorným příkladem byla Jižní Afrika. Pro Japonsko byla dobrý obchodní partner, který mu prodával suroviny a nakupoval od něj hotové výrobky. I když Japonsko nesouhlasilo s jihoafrickou vnitřní politikou, nebylo to na překážku obchodu. Obchodní styky s Jihoafrickou republikou začalo omezovat, až když pochopilo, že by tyto obchody mohly poškodit jeho vztahy se Spojenými státy.

2. 2. 1 Jihovýchodní Asie

Mírové uspořádání zahraničně - obchodních vztahů přinášelo Japonsku prospěch, který je viditelný na rozvoji obchodu s jihovýchodní Asií. Koncem 40. a začátkem 50. let nemělo Japonsko žádné vztahy se zeměmi bývalé Sféry společného rozkvětu Velké Východní Asie a otázka plnění reparací za válečné škody nebyla dosud dořešena. Okolo roku 1950 se v Asii vytvořila rovnováha mezi kontinentálními komunistickými mocnostmi (Čína, Severní Korea a později Severní Vietnam) a periferními nekomunistickými státy od Thajska až po Jižní Koreu, které podporovaly Spojené státy.

Ministerský předseda Nobosuke Kiši kladl důraz na upevnění vojenského spojení se Spojenými státy a na rozvoj styků se zeměmi jihovýchodní Asie, do kterých měli za cíl hospodářsky pronikat a tak je nepřímo politicky ovládat. Kiši navštívil mnoho zemí jihovýchodní Asie, aby se dozvěděl více o možnostech hospodářské spolupráce.

Japonsko mělo jeden způsob, jak se dostat do jihovýchodní Asie. Toto území okupovaly v době války japonské armády a Japonsko zde mělo nesplněné reparační povinnosti. Tak se začalo jednat o výši a formě válečných náhrad. V letech 1954 – 1958 byly uzavřeny dohody s Barmou, Filipínami, Indonésií a jižním Vietnamem, v nichž Japonsko přislíbilo náhradu válečných škod většinou formou výstavby průmyslových podniků, dodávek zařízení a technické pomoci. Reparace tak byly základem pro další hospodářské kontakty. Reparace doprovázela také přímá zahraniční pomoc, výhodné úvěry a bezúročné půjčky. Japonsko v těchto zemích zahájilo obrovské investice – stavělo tovární budovy, ale většinou vytvářelo komplexní investiční celky potřebné k těžbě a následnému zpracování nerostných surovin jako dřeva, rud nebo ropy.

V této oblasti se Japonsko stalo vůdčí ekonomickou mocností do poloviny 60. let. Na začátku 70. let vykazovaly obchodní bilance některých zemí jihovýchodní Asie nevyvážejících suroviny obrovské deficity. Z tohoto důvodu se začaly v těchto zemích šířit protijaponské nálady. Proto Japonsko začalo zvyšovat přímou zahraniční pomoc.

2. 2. 2 Čína

Kišiho vláda měla záporné stanovisko ke stykům s ČLR, se kterou mělo Japonsko obchodní výměnu, i když neexistovaly diplomatické vztahy. Obchodní výměna se prováděla na základě dlouhodobých dohod. Čína se snažila o to, aby k obchodování docházelo na co možná nejoficiálnější bázi. V roce 1958 jela do ČLR delegace představitelů japonského ocelářského průmyslu a uzavřela tam dlouhodobou obchodní dohodu. O tři měsíce později se stal v Nagasaki incident, kdy jakýsi Japonec strhl státní vlajku ČLR. Kišiho vláda nechtěla zaštitit svou autoritou tento státní symbol, a proto ČLR přerušila 20. května veškeré obchodní výměny s Japonskem a dokonce i zamrazila všechny kulturní styky.

Japonci se snažili zlepšit ekonomické a politické vztahy s Čínou. Po setkání s americkým prezidentem Nixonem se v září 1972 japonský předseda vlády Kakuei Tanaka setkal s čínským premiérem Čou En-laiem v Pekingu, podařilo se mu navázat diplomatické vztahy s Čínskou lidovou republikou a uznal ji jako právoplatnou vládu Číny. Z této smlouvy vyplynula následná výměna velvyslanců, v březnu 1974 dohoda o leteckém spojení, v listopadu 1974 námořní dohoda a v srpnu 1975 dohoda o rybolovu.

Tyto skutečnosti nakonec vedly k podpisu mírové smlouvy mezi Japonskem a Čínou v roce 1978. Diplomatické uznání a následná mírová smlouva otevřely cestu k obchodu, který se zvýšil z 1,1 miliardy dolarů v roce 1972 na 3,8 miliardy dolarů v roce 1975 a nadále se vyvíjel. V roce 1975 vzájemný obchod mezi těmito zeměmi činil 3,3 % celkového zahraničního obchodu Japonska a 25 % čínského obchodu. Dovozy z Číny vždy byly menší než japonské vývozy do Číny. Čína měla zájem o japonské technologie, ale neměla moc věcí na oplátku. Nechtěla být pouhým dodavatelem ropy a dalších surovin.

2. 2. 3 Tchajwan

Tchaj-wan byl důležitým obchodním partnerem Japonska, v mnoha směrech významnější než pevninská Čína. Investice Japonska na Tchaj-wanu dosahovaly velkých objemů. Tchaj-wan nesouhlasil s japonským uznáním Číny, což vedlo k rozkolu v diplomatických vztazích. Ve skutečnosti však hospodářské a kulturní vztahy byly stejné jako dříve. Zahraniční obchod mezi Japonskem a Tchaj-wanem se zvýšil z 1,6 miliard dolarů v roce 1972 na 2,6 miliard dolarů v roce 1975 a i nadále rostl.

2. 2. 4 Sovětský svaz

Na podzim 1956 vyvrcholila jednání se Sovětským svazem o normalizaci vztahů. Japonsko ztěžovalo jednání územními požadavky. Nesouhlasilo totiž s úpravou severních hranic a požadovalo, aby mu Sovětský svaz vrátil čtyři ostrovy z Kurilského souostroví (Kunaširi, Habomai, Etorofu a Šikotan). Později raději ustoupili od jednání o mírovou smlouvu, ve které by byly uznány tyto územní požadavky, protože hrozilo ztroskotání jednání o normalizaci.

19. 10. 1956 při jednání v Moskvě byl ukončen válečný stav mezi SSSR a Japonskem a bylo rozhodnuto o zřízení diplomatického zastoupení na úrovni velvyslanectví. Sovětský svaz nepožadoval válečné reparace, slíbil repatriovat dosud zajaté Japonce a podpořit přijetí Japonska do OSN. Na základě jejich jednání vstoupila v platnost sovětsko – japonská konvence o rybolovu. Pozitivní dopad normalizace na Japonsko se ukázal velmi brzy. Již v prosinci 1956 se na Valném shromáždění projednával návrh na přijetí Japonska do OSN, se kterým jednohlasně souhlasily všechny členské státy. Po obnovení styků se Sovětským svazem následovaly další státy, mezi kterými bylo také Československo.

Úplné mírové smlouvy nebylo dosaženo. Japonci měli mnoho důvodů pramenících z minulosti, proč neměli v oblibě Sovětský svaz. Vzájemné ekonomické vztahy mezi Japonskem a Sovětským svazem tak zůstaly minimální.

2. 3 Nová doba

Koncem 70. let nastala v Japonsku nová doba zcela odlišného charakteru. Hospodářský růst se zpomalil. Aby byla vyrovnaná obchodní bilance, ve které byl nízký objem dovozů, docházelo k obrovským přebytkům vývozu, díky kterým se z Japonska stala jedna z největších finančních mocností světa. Ve společnosti docházelo ke sklonům ke konzumnímu způsobu života. Japonsko tak na konci 70. let dosáhlo více než 100 let starého cíle z období Meidži – dohnat Západ. (Někteří japonští myslitelé poukazovali na to, že Jošidova doktrína byla formulována pro fázi dohánění, ale už neříkala nic o tom, co dělat poté.)

Po roce 1972 se konečně zacelila propast mezi Japonskem a ostatními vyspělými státy, ale jedenáctiprocentní míra růstu z předcházejících let klesla na necelá 4 % v 70. letech. I přesto to byl jeden z největších přírůstků mezi vyspělými zeměmi. Tento pokles, i když byl dlouho předvídan, většinu Japonců překvapil.

Některé faktory, které pomáhaly k dřívějšímu japonskému růstu, působily i nadále. Byla to např. vysoká úroveň pracovních sil, sklon k úsporám, nízké výdaje na obranu, otevřenost světových trhů atd. Jiné výhody, které způsobovaly ekonomický růst v dřívějším období, však Japonsko nenávratně ztratilo. V roce 1953 Western Electric prodala jedné japonské společnosti licenci na výrobu pevných tranzistorů za opravdu malou částku 25 000 dolarů. V 70. letech ale byla zásoba laciné zahraniční technologie vyčerpána. Dostižení Západu znamenalo pro Japonsko, že bude muset pro základní výzkum a vývoj využívat své vlastní laboratoře, čímž se zvýšily výrobní náklady. Ohromný skok zaznamenalo Japonsko na počátku 80. let, kdy zavádění průmyslových robotů a manipulátorů výrazně pomohlo k předběhnutí kapitalistických států. Pro následující léta měly Japonsku zajistit trvalou perspektivu nové výrobní programy, např. výroba zařízení pro atomovou energetiku, nejnovějších typů výpočetní techniky, nových lékařských přístrojů, speciálních druhů oceli a ostatních slitin, mikroprocesorů, bezporuchových barevných televizorů a videotechniky.

Obdobně se poválečné hospodářství orientovalo na lacinou ropu, ale vznik OPEC a ropné

šoky v letech 1972 a 1979 japonské hospodářství tvrdě zasáhly. Japonsko sice bylo zaměřeno na úspory energie už před ropnými šoky a nadále úsporné programy posilovalo, ale i přesto výrobní náklady prudce vzrostly.

Jiný příznivý faktor z minulých let bylo spojení levné pracovní síly a vysoké produktivity práce. V 70. letech se však tato výhoda přesunula do jiných států – Jižní Koreje, na Tchajwan, do Hongkongu a Singapuru. Japonští dělníci totiž bojovali za zlepšení životních podmínek.

Klesl přírůstek průmyslové výroby z 10 % v předcházejících letech na 2,7 % v roce 1971, což signalizovalo značné nebezpečí pro pracující.

Problém nezaměstnanosti v Japonsku nedosáhl kritických rozměrů. I když míra nezaměstnanosti lehce stoupla, stále se držela v přijatelné výši (byla stále nižší oproti jiným státům). Ani rostoucí tempo robotizace nemělo výrazný vliv na úbytek pracovních míst. Společnosti se snažily pomoci k řešení problému robotizace vnitřními reorganizacemi, převáděním zaměstnanců na jiná pracoviště, rekvalifikací atd.

Také vládní výdaje vzrostly. Do 70. let bylo Japonsko silně znečištěné a úroveň sociální péče byla mimořádně nízká. Znečišťování bylo prohlubováno urbanistickými nedostatky, protože ani po rozsáhlé válečné obnově Japonsko nedosáhlo uspokojivé koncepce moderního světa. Byla zde také nižší životní úroveň v porovnání s jinými průmyslově vyspělými zeměmi. Japonsko přijalo přísné zákony na ochranu životního prostředí a vytvořilo rozsáhlý systém sociálního zabezpečení. Vláda financovala modernizaci dopravní sítě, bytové výstavby a opatření ke zlepšení životního prostředí ve městech. K povzbuzení soukromé investiční činnosti vláda poskytovala úvěry za výhodných podmínek.

Na pokles míry růstu se musíme dívat ve správném světle: v 70. letech ekonomika dosáhla takového rozměru, že i malý přírůstek znamenal velké zvýšení. Následující tabulka ukazuje hrubý národní produkt Japonska v roce 1985 a porovnává ho s vybranými zeměmi

Asie a jiných oblastí.

Tab. č. 5: Srovnání hrubého národního produktu

Země	HNP (v mld. dolarů)		
Čína	354		
Tchaj-wan	60		
Jižní Korea	86		
Severní Korea	20		
Hongkong	23		
Singapur	16		
Filipíny	33		
Thajsko	37		
Indie	190		
Pákistán	28		
Austrálie	153		
Brazílie	214		
Argentina	63		
Venezuela	45		
Celkem	1322	<i>Japonsko</i>	<i>1329</i>

Zdroj: REISCHAUER, E., O. a CRAIG, A., M. *Dějiny Japonska*. Praha: Lidové noviny, 2000.

Pokud bychom porovnali japonské „ostrovní hospodářství“ s hospodářstvím dvou největších kontinentálních velmocí světa v roce 1985, zjistíme, že japonské hospodářství se svými 1 329 mld. dolary zaostávalo za HNP Spojených států (3 988 mld. dolarů) a Sovětského svazu (2 063 mld. dolarů). Japonský HNP však nadále rostl.

Výše HNP na hlavu samozřejmě není stejná jako dosažená životní úroveň. Japonci převážnou část HNP investovali zpět do budoucího růstu částečně prostřednictvím vysokých úspor. V Japonsku měli mnohem vyšší ceny potravin v důsledku dovozních cel, které chránily domácí zemědělství. Ceny pozemků ve srovnání se Spojenými státy dosahovaly neuvěřitelně vysokých částek – celková rozloha Japonska (velké asi jako stát Montana) byla ohodnocena dvakrát či třikrát více než území 50 států Unie. Jenom Tokyo

bylo mnohem dražší než celá Kalifornie. Bydlet zde bylo velice nákladné a značně nepohodlné.

V 80. letech se změnil i zahraniční obchod Japonska. V 70. letech Japonci nakupovali v zahraničí přesně tolik, kolik do zahraničí prodali. Počátkem 80. let však tato rovnováha zmizela. Spotřebitelé na celém světě a samozřejmě i v Japonsku chtěli stále více kvalitních japonských výrobků. Z tohoto důvodu mezi léty 1980 a 1985 se snížily japonské dovozy ze 141 miliard dolarů na 130 miliard dolarů. Japonské vývozy ohromně vzrostly ze 130 na 176 miliard dolarů. Přebytek vývozu byl zřejmý především u automobilů, fotoaparátů, elektroniky a dalších výrobků s vysokou přidanou hodnotou. Největší újmu utrpěly Spojené státy, protože jejich obchodní deficit s Japonskem prudce vzrostl ze 300 milionů dolarů v roce 1975 na 7 miliard dolarů v roce 1980. V roce 1985 to bylo dokonce 40 miliard dolarů. Tento stav vyvolal vlnu diskusí o vzájemném obchodě mezi Japonskem a Spojenými státy.

Podle kritiků existovalo mnoho variant řešení, jak by se situace USA mohla zlepšit. Např. někteří viděli problém v přitažlivosti japonských výrobků. Tvrdili, že chce-li Amerika obstát v konkurenci, musí mít lepší výrobky. Koncem 80. let kandidáti na prezidentský úřad předkládali programy na zvýšení konkurenceschopnosti amerických výrobků či na ochranu jejich trhu. Jiným argumentem Spojených států byl požadavek na to, aby se Japonci dobrovolně stali slabšími konkurenty – měli pracovat jen 5 dní v týdnu, vybírat si více dovolené, utrácet větší část svých příjmů, dříve odcházet do penze (45 % dělníků v Japonsku pracovalo i po dovršení 65 let, zatímco v USA to bylo pouze 17 % dělníků) a obecně si více užívat života.

Američané tlačili na Japonsko a další země, aby revalvovaly své měny při ponechání nezměněného poměru dolaru vůči zlatu, protože měli obrovský deficit platební bilance, docházelo k odlivu zlata a oslabování pozice dolaru. V srpnu 1971 prezident Nixon zrušil směnitelnost dolaru za zlato a také zavedl desetiprocentní přírážku k celním sazbám na importy do Spojených států. Snažil se tak zlepšit platební bilanci a zvýšit úroveň ekonomické aktivity uvnitř země. Spojené státy si tímto ale ještě více pohoršili a dokonce

to vedlo k rekordnímu přebytku jejich obchodní bilance. Na Japonsko toto nemělo žádný špatný vliv, jak si mnozí finanční experti mysleli.

V důsledku rozdílu mezi vývozy a dovozy vznikl obrovský přebytek běžného účtu platební bilance. Japonsko se tak stalo největší věřitelskou zemí světa, oproti tomu USA se staly největším dlužníkem. V roce 1988 Dai-ichi Kangyō Ginkō byla největší bankou na světě a na dalších devíti místech byly opět japonské peněžní ústavy. Nad světovými finančními trhy se vznášela jako noční můra japonská přítomnost. Japonské banky, pojišťovny i jednotlivci nakupovali mnoho různých věcí – americké vládní obligace, administrativní budovy v New Yorku a Los Angeles, zemědělskou půdu na Středozápadě, elektronické společnosti a pozemky na Havaji atd.

Slabinou Japonska byly zejména státní finance. Stav japonských státních financí se viditelně zhoršoval od roku 1975, ale vláda stejně pomáhala k oživení ekonomiky státními investicemi a úvěry. Koncem rozpočtového roku 1980 – 1981 vnitřní dluh dosáhl výše 70 triliónů jenů, což bylo asi 30 % HNP. K tomuto stavu vedla dřívější chaotická finanční politika, kdy nakládali se státními financemi neuváženě, a také to, že oživení ekonomiky v druhé polovině 70. let bylo financováno státem. Vláda tak ztrácela možnost pomoci oživení ekonomiky prostřednictvím státního rozpočtu, protože už neměla dostatečné prostředky na podporu firem atd.

Vnitřní situace v Japonsku v 80. letech byla komplikována mnoha problémy, které vznikly z předcházejícího vývoje a které jen vyostřovaly rozpory v japonské společnosti. Nadměrná koncentrace kapitálu, úzké propojení se státní strukturou a mezinárodní vztahy pomáhaly japonským monopolům zvětšovat zisky, přičemž na druhé straně obyvatelé Japonska měli stále nižší životní úroveň oproti ostatním vyspělým zemím.

Pozn.: Údaje v této kapitole jsem čerpala převážně z literatury, která je v Seznamu použité literatury pod čísly 1, 2, 3 a 4.

3. RELATIVNĚ POMALÝ RŮST EKONOMIKY V POSLEDNÍ DEKÁDĚ 20. STOLETÍ

Počátkem 90. let byla japonská společnost na prahu nejhlubší a nejdelší krize v poválečných dějinách. V 90. letech průměrná tempa ekonomického růstu Japonska dosahovala výše jen málo nad 1 %, což byl nejhorší desetiletý výsledek jakékoli rozvinuté tržní ekonomiky v posledním půl století.

Selhání bublinové ekonomiky způsobilo hospodářskou recesi, jejímž průvodním jevem byla dlouhodobá deflace, kvůli které poklesly spotřebitelské výdaje, hnací motor hospodářského růstu. Mnoho podniků zkrachovalo nebo muselo přistoupit k drastickým úsporným opatřením, která měla za následek rekordní míru nezaměstnanosti. V roce 1991 byla míra nezaměstnanosti 2,1 % a v roce 2002 dosáhla 5,4 %. Velký vliv na míru nezaměstnanosti měla nezaměstnanost mládeže ve věku 20 - 24 let, která v roce 2002 činila 9,8 %.

Bankovní sektor paralyzovaný neúnosnou výší klasifikovaných úvěrů (podle vládních statistik byla jejich výše 35,3 bilionů jenů k 31. 3. 2003) přišel o schopnost poskytovat investiční prostředky podnikatelskému sektoru. Nejdříve se japonská vláda pokoušela uplatnit tradiční protikrizová opatření, tzn. zvýšit objem veřejných výdajů s cílem oživit stagnující ekonomiku. Bohužel tato politika vedla jen k dalšímu prohlubování deficitu státního rozpočtu a zvyšování již tak ohromné míry zadlužení veřejných rozpočtů.

3. 1 Faktory působící protirůstově

Faktory, které ovlivňovaly rozpačitý vývoj hospodářství od počátku 90. let, jsou komplexnější povahy s viditelným spolupůsobením relativně častého střídání vládních politických garnitur. Mezi ekonomické faktory patří následující.

Za prvé, podkapitalizovaný bankovní sektor, který nahromadil ohromné množství

pochybných a těžko vymahatelných půjček. Odhaduje se, že jejich objem dosahoval více než 1 bil. dolarů. Na to navazovaly stoupající požadavky na rezervy a mnoho bank ohrožovala insolventnost. Z toho vyplývala podstatná redukce úvěrování klientů. Banky jen nerady podstupovaly riziko dalšího zhoršování jejich bilancí. Na tomto stavu se podepsalo také tradiční využívání bank vládou k financování rozvoje strategických odvětví (těmto poválečným přístupům se někdy říkalo „socializovaný úvěr“). Na jedné straně to vedlo k rozvoji obrovského exportního potenciálu, na druhé straně to však způsobovalo nadbytek výrobních kapacit v některých oborech (např. stavba lodí, těžký průmysl, chemie), které byly citlivé na stav konjunktury ve světě.

Za druhé, velká míra státního intervencionismu a přerozdělování veřejných finančních prostředků, které zatěžovala byrokracie. Vlády financovaly různé více či méně sporné projekty, podporovaly neproduktivní firmy, udržovaly nákladný sociální systém (ovlivněný i stárnutím obyvatelstva) a pomáhaly zaostávajícím odvětvím, které nezatěžoval vliv zahraniční konkurence a které těžily z vládních subvencí (např. zemědělství, doprava, obchod, stavebnictví atd.). Z toho vyplývá enormní zadlužování Japonska. Veřejný dluh vzrostl ze 69 % HDP v roce 1990 až na 140 % v roce 2001. Tato hodnota představovala jednu z nejvyšších hodnot ve světě a dokonce byla více než dvojnásobně vyšší než povolovala maastrichtská kritéria konvergence členských zemí EU. Deficit státního rozpočtu byl v roce 2001 skoro 8 % HDP a asi 20 % rozpočtových výdajů směřovalo do veřejných prací.

Za třetí, tzv. bublinový efekt (bubble boom), který byl spojen s nadměrným vypůjčováním soukromého sektoru na nákupy aktiv a s prudkým růstem cen těchto aktiv. Vnitřní poptávku ovlivňoval silný jen, nízké úroky a liberální úvěrová politika. Díky těmto skutečnostem se poskytovaly levné půjčky, jak spotřební, tak hlavně na nákup nemovitostí, půdy a cenných papírů. Jejich trhy totiž procházely do konce 80. let konjunkturou, která podněcovala další vypůjčování a další emise akcií. Ceny rostly, tím stoupala jednak hodnota zástav a jednak schopnost získávat proti nim další úvěry. Název „bublinový efekt“ znamená cyklus vzestupného pohybu cen, který nakonec „splaskne“. Tím se nastartuje opačný proces, kdy klesají ceny aktiv, roste platební neschopnost a banky jsou zahlceny

nedobytnými půjčkami a akciemi pochybné hodnoty. Tento jev nastal v Japonsku od počátku 90. let. Následoval útlum komerčního úvěrování a pokles celkové poptávky, což nastartovalo řetězovou reakci, která vyústila v kolaps cen nemovitostí a akcií. Toto ukončilo období dlouhodobé prosperity Japonska.

Za čtvrté, zakořeněnost systému nazývaného keiretsu, což je síť vzájemně majetkově a personálně propojených bank, podniků a státní byrokracie. Ochraňoval jak společnosti, které pomocí zvláštních vztahů s věřiteli odolávaly tlakům na restrukturalizaci (průvodním jevem je existence tzv. firemních zombií, které jsou neschopny konkurence, ale přitom se stále udržují při životě), tak i bankám, které raději spoléhaly na státní podporu, než aby razantně vymáhaly splátky poskytnutých úvěrů.

Propadala se průmyslová výroba a poměrně silný kurs jenu neulehčoval ani potlačování deflace, ani zvýšení exportu. Výsledky japonské ekonomiky v 90. letech byly negativně ovlivněny také sérií otřesů ve světové ekonomice a snížení poptávky zvláště dolehlo na export zpracovatelské výroby.

3. 2 Vývoj v 2. polovině 90. let

V 90. letech vláda aplikovala různé oživovací programy a mnoho „záchranných balíků“, ale ty stejně nevedly k zásadnímu ozdravení ekonomiky. Vláda se pomocí nich snažila udržet vysokou úroveň zaměstnanosti a prostřednictvím obrovských injekcí veřejných prostředků zachovat při životě co nejvíce odvětví a podniků, především ty politicky významné.

Od druhé poloviny 90. let růst hospodářství komplikuje deflační vývoj. Postavení dlužníků se zhoršuje kvůli pomalému poklesu cen zboží a služeb, protože jejich nominální závazky jsou sice stejné, ale jejich reálná hodnota je větší a splácení je těžší. Lehce se dostanou do platebních nesnází, což dále způsobuje problémy i věřitelským institucím. Tím pádem se omezují úvěry, výdaje a poptávka v ekonomice a zhoršuje se hospodářská situace.

Předlužené firmy nemají dostatek zdrojů (kapitálové investice klesly z 22 % HDP v roce 1990 na 14 % v polovině roku 2001) a spotřebitelé méně utrácejí s nadějí budoucího zlevňování. Z toho vyplývá pokles ekonomické aktivity, který dopadá na daňové příjmy státního rozpočtu.

V důsledku opakovaných a rostoucích schodkových rozpočtů se ovšem v posledních letech země potýká s výrazným státním dluhem. Vládě se na počátku 90. let po 15 letech podařilo zbavit státního dluhu a v období 1990 - 1993 nebyla nucena vydávat žádné dluhopisy k pokrytí rozpočtových deficitů. V roce 1994 však vláda znovu vydala dluhopisy k uhrazení schodku vzniklého v rozpočtovém roce 1994 v důsledku snížení daní. V následujících letech vláda pokračovala v praxi schodkových rozpočtů a jejich krytí státními dluhopisy kvůli pokračujícímu propadu ekonomiky. Fiskální politika se už nachází na krajní mezi únosné vládní zadluženosti, nehledě na snižování ratingu a ochoty nakupovat velké množství japonských dluhopisů.

Měnová politika se také dostala až na své hranice, protože základní úrokové míry na úrovni 0,1 % (koncem 90. let) neposkytovaly další prostor.

Kořeny problémů spočívaly v předluženosti, nadbytečných kapacitách, rigiditě trhu práce, vysokých nákladech a nízké efektivnosti ekonomických aktivit. Dále na negativní vývoj působily specifické sociální, politické a institucionální faktory, např. skupinová sounáležitost, seniorita, celoživotní zaměstnání atd., které ztěžovaly vytváření podmínek pro flexibilitu pracovních sil, soutěživost, pružné přechody z ustupujících do perspektivnějších oborů a také pro příliv investičního kapitálu.

Krize v 90. letech vyvrcholila v roce 1998 vážnou hospodářskou recesí na základě utlumené domácí poptávky. Prohloubily se ekonomické problémy z předcházejících let a hospodářství vykázalo nejhorší výsledek v poválečném období s poklesem HDP o 2,2 %. V průběhu roku 1999 se podařilo opakovanými mimořádnými rozpočtovými opatřeními vlády znovu nastartovat hospodářský růst a zhruba od poloviny roku 1999 průmyslová produkce i celkový výkon ekonomiky začaly vykazovat postupný nárůst.

Pozn.: Údaje v této kapitole jsem čerpala převážně z literatury, která je v Seznamu použité literatury pod čísly 1 a 11.

4. VLÁDNÍ REFORMY KONCEM 90. LET

Mezi Koizumiho silné stránky, které zapůsobily na lidi v předvolební kampani, patřily jeho jasné priority. Jednou z nich byla zásadní strukturální reforma bez žádných výjimek. Ve svém předvolebním programu sliboval očistění bankovního sektoru od klasifikovaných úvěrů, přísné omezení státních výdajů pomocí reformy daňového systému a privatizaci klíčových státních podniků, především Japonské pošty a čtyř veřejných dálničních korporací. Dále chtěl decentralizovat výkonnou moc, posílit pravomoci regionální správy a dát jí větší fiskální samostatnost. Dalším bodem bylo omezení principu amakudari, což je odchod penzinovaných vysokých státních úředníků do vedení soukromých firem.

Po svém nástupu v dubnu 2001 slíbil Koizumi radikální léčebnou kúru: 1. privatizaci a deregulaci ekonomiky, 2. redukci neúnosných deficitů státního rozpočtu, 3. ozdravení bankovního systému. Mělo k tomu dojít díky zlepšení práce bankovního dohledu a zvětšení tvorby rezerv. Také k tomu měl dopomoci odkup ztrátových úvěrů z veřejných prostředků a jejich soustředění ve státní agencii, která by je měla postupně likvidovat.

Koizumi dával jasně najevo již od počátků své vlády, že na rozdíl od svých předchůdců hodlá předvolební sliby splnit. Ještě do konce roku 2001 připravil plán racionalizace Japonské veřejné dálniční společnosti, ale vlastní privatizační proces už stačily zabrzdit pozměňovací návrhy stoupenců konzervativního křídla LDS. Oproti tomu se Koizumiho vládě podařilo schválit balík zákonů o přeměně státní pošty na veřejnou korporaci k 1. 4. 2003, což byl první krok k její plné privatizaci.

I když díky předvolebním slibům měl Koizumi ve volbách podporu více než 80 % veřejnosti, výsledky nikde nebylo vidět až do roku 2005. I když se slovo reforma mnohokrát objevovalo, skutečným problémem se stala politická vůle k rozpočtové sebekázní, k zavírání korporací ovládaných státem a k vyčištění bankovních bilancí od špatných půjček. Upřednostňovali spíše kompromisní gradualismus než radikální kurs.

Obyvatelé Japonska neměli až tak velké důvody k velkým reformám. Jejich životní

standard (HDP na obyvatele) byl totiž stále srovnatelný s USA, deflační spirála jim bezprostředně nevadila a nezaměstnanost přes 5 % byla sice na zvyklosti Japonců vysoká, ale ve srovnání s ostatními zeměmi byla stále poměrně nízká, navíc její dopady tlumila sociální síť. Přesto řada ukazatelů poukazovala na značné problémy v současnosti a také v budoucnu. Čím dál více se prosazovaly názory, že země již nemá příliš možností pro odkládání nepopulárních opatření.

Po sestavení druhé Koizumiho vlády 19. 11. 2003 bylo jasné, že buď začnou reformy protlačovat daleko důrazněji, nebo se celá jejich předchozí reformní snaha obrátí vniveč.

4. 1 Reforma japonského poštovního systému

Reforma japonského poštovního systému je nejdůležitější součástí reformního programu vlády premiéra Koizumiho. Japonská státní pošta je největší bankou a pojišťovnou, která mimo jiné plní úlohu hlavního upisovatele japonských státních obligací (v roce 2005 vlastnila státní dluhopisy ve výši 140 bil. JPY, tj. asi 20 % celkového státního dluhu) a stává se tak zdrojem financování nákladných veřejných prací, pomocí kterých politici jednotlivých frakcí LDS získávají ve svých volebních obvodech podporu jak ze strany velkých stavebních společností, tak i od místních obyvatel. Podle Koizumiho by měla privatizace usnadnit vstup těchto finančních prostředků na kapitálový trh a ve svých důsledcích by pak měla posílit ekonomickou aktivitu Japonska. Odborníci namítali, že jestliže není v Japonsku dostatek domácího průmyslu a infrastruktury, do které by se tyto peníze mohly investovat, k maximálnímu zhodnocení těchto prostředků nedojde doma, ale dokonce hrozí nebezpečí, že by se peníze investovaly v zahraničí. Další problém privatizace pošty viděla veřejnost v tom, že by se zhoršila dostupnost poštovních služeb hlavně v odlehlých oblastech. Největší odpor proti privatizaci byl v řadách konzervativních členů LDS, kterým by se tak omezil přístup k veřejným finančním zdrojům a byla by ohrožena stabilita po generace budované sítě osobních vazeb.

Objemem získaných zdrojů je Japan Post (JP) největší finanční institucí na světě (více než

dvakrát větší než Citigroup). Vlastní majetek v hodnotě 350 bil. JPY, což odpovídá 80 % HDP. Dokonce se jí dostává zvláštních výsad jako např. vládní záruky či osvobození od daní. Má skoro 25 000 poboček a okolo 280 000 pracovníků jenom na plný úvazek (tj. asi třetina státních zaměstnanců). Především spravuje úsporné vklady a aktiva životního pojištění v neuvěřitelné výši skoro 3,2 bil. USD (350 bil. JPY). Asi 85 % japonských domácností tam má spořitelní účet (poště připadá asi 30 % úhrnu depozit) a 60 % tam platí životní pojištění (přibližně 40 % celkové hodnoty). Mimo to, JP dlouhodobě financuje výstavbu silnic, přehrad a dalších veřejných statků. Její reforma a privatizace má v Japonsku mimořádný politický význam a také bude představovat zcela zásadní změnu ekonomického rozložení sil ve společnosti.

Stěžejním problémem JP není ani tak nabízení životního pojištění či shromažďování úsporných vkladů, i když podpory a záruky ze strany státu hrály svou roli v soutěži s komerčními ústavami, jako spíše nakládání s takto získanými prostředky. Především se jedná o zvýhodněné půjčky spřízněným firmám, úvěrování projektů s nepříliš jasným ekonomickým opodstatněním, financování veřejných prací ve venkovských oblastech a nakupování různých druhů státních dluhopisů. Zvláště pak jde o celkově neprůhledné hospodaření „skrytého rozpočtu“, který je pod kontrolou byrokratů a politické elity.

Premiér Koizumi se rozhodl neunavovat dále společnost politickými frázemi a zvolil strategii jednoho „úderného“ tématu. Tím bylo odstátnění Japonské pošty (Japan Post). Voliči vnímali návrh privatizace pošty jako signál k rozchodu s dřívějším klientelismem a poručníkováním úředníků, dále jako signál k nástupu transparentnější vlády a k posílení tržního mechanismu a pozice soukromého sektoru.

V druhé polovině roku 2004 vypracovala Rada pro hospodářskou a fiskální politiku plán na privatizaci japonského poštovního systému. Dle privatizačního plánu ze září 2004 by JP měla být v dubnu 2007 rozdělena na 4 samostatné společnosti, které vytvoří holding. Bude to poštovní doručovatelská společnost, poštovní spořitelna, životní pojišťovna a organizace zajišťující standardní služby na přepážce, přičemž každá by měla hospodařit „na vlastní účet“. Tyto společnosti by byly během následujících deseti let v několika fázích

privatizovány. Poštovní spořitelna a životní pojišťovna by v tomto období přešly zcela do soukromého vlastnictví a ve zbývajících dvou společnostech si stát ponechá třetinový podíl. Začátkem roku 2007 by zaměstnanci JP měly přijít o statut státních zaměstnanců. Také byly zrušeny vládní záruky na depozita a úrokové subvence. JP by se po privatizaci stala největší světovou bankou. Její zdroje by měly být k dispozici širokému spektru podnikatelských subjektů a směřovat do sfér nejefektivnějšího uplatnění.

Návrh při prvním hlasování v parlamentu neprošel (srpen 2005), což způsobilo vyhlášení předčasných voleb na 11. září 2005. Liberálně demokratická strana si v nich upevnila pozici a spolu s koaliční stranou Komeitó nyní drží dvoutřetinovou většinu v Dolní sněmovně parlamentu, což znamená, že může prosadit jakýkoli zákon. Koizumi se přitom zbavil některých členů své strany, kteří dříve reformní plán privatizace pošty překazili. Parlament návrh privatizace pošty konečně schválil v říjnu 2005.

Privatizace pošty se všeobecně spojuje s příklonem k politice výrazného omezování vládních výdajů a snižování astronomického veřejného dluhu, jehož hrubý objem se již dostal téměř ke 170 % HDP. Tento objem veřejného dluhu představoval zdaleka nejvyšší veličinu v rozvinutých tržních ekonomikách.

4. 2 Reforma bankovníctví

Serióznost a spolehlivost japonských bank byla v poválečném Japonsku příslovečná. V 90. letech ale došlo k několika bankovním skandálům, které dobrou pověst japonského bankovního sektoru narušily. V letech 1996 - 1999 vláda přijala opatření na očistění bankovního sektoru prostřednictvím rekapitalizace bank a deregulace a liberalizace finančních služeb. Tato reforma, někdy nazývána „Velký třesk“ v japonském bankovníctví, přinesla zásadní změny především do jeho struktury. V letech 1998 - 2000 byly v rámci reformy finančního sektoru přijaty zákony, které směřovaly k vytvoření uceleného právního rámce pro přeměnu jednotlivých částí japonského finančního sektoru na jednotný moderní finanční systém. Nové zákony a novely o bankách, pojišťovnictví a cenných

papírech a obchodování s nimi uvolnily mimo jiné i přeshraniční finanční transakce a deregulovaly dosavadní rigidní strukturu bankovního systému. Tato struktura dosud rozdělovala banky do kategorií a určovala, které produkty a služby může která kategorie bank poskytovat (běžná depozita a platby, dlouhodobé úvěry a emise obligací klientů, termínované vklady a investiční spoření atd.).

Díky reformě z konce 90. let tak mohlo dojít k reorganizaci a restrukturalizaci bankovního sektoru a k přílivu zahraničního kapitálu. V roce 1998 proběhly první fúze a konsolidace pokračovala i v letech 1999 a 2000. Během roku 2000 proběhly fúze a sloučení několika významných městských bank, bank pro dlouhodobé financování a spořitelén. Vzniklo několik finančních skupin nové generace, které se v roce 2001 připravovaly na činnost v nové podobě. V průběhu roku 2001 začaly nové konglomeráty fakticky fungovat. S nástupem roku 2002 pak zohlednily novou podobu také právně a organizačně. Rok 2003 došlo k další restrukturalizaci jednotlivých finančních skupin a během tohoto roku se ustálila následující struktura 5 hlavních domácích bankovních konglomerátů:

Tab. č. 6: Hlavní japonské bankovní konglomeráty

Název skupiny	Složky	Zahájení činnosti	Sloučené banky
Mitsubishi Tokyo Financial Group (MTFG)	Bank of Tokyo Mitsubishi Mitsubishi Trust and Banking Corporation Mitsubishi Securities Union Bank of California	duben 2001	Bank of Tokyo Mitsubishi Mitsubishi Trust and Banking Nippon Trust Bank Tokyo Trust Bank
UFJ Holdings	UFJ Bank UFJ Trust Bank UFJ Credit Co.	leden 2002	Sanwa Bank Tokai Bank Toyo Trust
Sumitomo Mitsui Financial Group (SMFG)	Sumitomo Mitsui Banking Corporation (SMBC) Sumitomo Mitsui Card Co. SMBC Leasing Company The Japan Research Institute Daiwa Securities SMBC Co. Daiwa SB Investments Ltd.	únor 2003	Sakura Bank Sumitomo Bank
Mizuho Financial Group	Mizuho Bank Mizuho Corporate Bank Mizuho Securities Co. Mizuho Investors Securities Co. Mizuho Trust Bank	březen 2003	Dai-Ichi Kangyo Fuji Bank Industrial Bank of Japan (IBJ) Mizuho Trust

Resona Holdings	Resona Bank Saitama Resona Bank	březen 2003	Daiwa Bank Asahi Bank Kinki Osaka Bank Nara Bank
------------------------	------------------------------------	----------------	---

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz>>

V průběhu roku 2004 došlo k dalšímu pokroku v konsolidaci bankovního sektoru. Hlavním japonským bankám snížily podíl tzv. „nenávratných úvěrů“ z 8,4 % v březnu 2002 na 4,7 % v září 2004. Pokračující restrukturalizace měla větší úspěch u největších celostátních japonských bank, méně úspěšná pak byla u bank regionálních. Pomocí programu na revitalizaci japonských malých a středních podniků (SME), který byl přijat v roce 2003, se v průběhu roku 2004 zvýšil objem úvěrů poskytovaných regionálními bankami. Na tomto nárůstu se menší měrou podílel i rostoucí zájem o půjčky na bydlení. V souvislosti s programem na revitalizaci SME ale existuje obava, že uskutečňování tohoto programu bude v rozporu se zájmy akcionářů jednotlivých bank a v budoucnu může vést ke značným fiskálním problémům.

4. 3 Daňová reforma

Změna daňového systému je součástí nynější vládní politiky snažící se ozdravit veřejné finance. V roce 1999 došlo k zásadní daňové restrukturalizaci, díky které se snížila daňová zátěž. K hlavním změnám v daňové praxi patřilo snížení nejvyšší sazby daně z příjmu z 50 % na 37 %, snížení místní daně z 15 % na 13 %, snížení celkové daňové zátěže podniků z 46,36 % na 40,87 % a možnost odpočtu výdajů na vzdělání a péči o děti ze základu daně z příjmu fyzických osob.

V následujících letech přicházely další změny daňové politiky, a to především další zvýhodnění investic fyzických osob (jak do finančních instrumentů, tak i do nemovitého majetku, zejména bydlení) a zavedení daňových úlev pro malé a střední podniky, rodinné podniky a nově vznikající podniky. I v roce 2002 tento trend pokračoval. Vláda zavedla nová daňová pravidla umožňující širší konsolidaci daňových povinností jednotlivými poplatníky a dále zvýhodnila malé a střední podniky a investice na kapitálovém trhu

a příjmy z nich (především pro některé skupiny obyvatelstva, např. důchodce). V rozpočtovém roce 2003 vláda provedla další změny daňové soustavy, hlavně v dani dědické, daních z operací na kapitálovém trhu atd.

Pokračující daňová reforma se v roce 2004 soustředila hlavně na oblast bydlení, půdy, malých a středních podniků, finančního majetku, akcií, korporací a mezinárodních transakcí. Předmětem daňové reformy bylo také zdanění důchodů. Pokračující snižování daní z příjmu fyzických i právnických osob na národní i lokální úrovni, které začalo v roce 1999, pokračovalo dále i v roce 2004.

Pozn.: Údaje v této kapitole jsem čerpala převážně z literatury, která je v Seznamu použité literatury pod čísly 11 a 16.

5. PŘEKONÁNÍ STAGNACE A ZRYCHLENÍ EKONOMICKÉHO RŮSTU

V 1. POLOVINĚ STÁVAJÍCÍ DEKÁDY

Pozitivní očekávání domácích i zahraničních investorů po přijetí některých reforem se splnilo v růstu burzovního indexu Nikkei 225, který se ze svého vrcholu téměř 39 000 bodů koncem roku 1989 propadl na pouhých 7 300 bodů v dubnu 2003, a konečně se v září 2005 ocitl nad hodnotou 13 000 bodů. Opět začaly růst ceny půdy a nemovitostí, spotřebitelská poptávka se zvedla a známky oživení jsou viditelné v celé ekonomice.

Již dva roky za sebou japonské hospodářství rostlo celkem solidním tempem a míra nezaměstnanosti se snížila na nejnižší hodnotu za posledních sedm let. Podniky jsou po letech dluhové restrukturalizace schopny nejenom splácet své závazky, ale také znovu začínají investovat. Mzdy začínají pomalu růst, dochází k oživení spotřebitelské poptávky a následně i produkce zpracovatelského průmyslu (v posledním čtvrtletí roku 2005 se zvýšila odhadem o 4,5 %). Také rostou vývozy, především do Číny a do USA. Oživování ekonomiky dokonce nezastavil ani růst cen ropy během minulého roku.

5. 1 Růstové faktory

Velký vliv na růst ekonomiky mělo otevření japonského finančního trhu zahraničním investorům a vystavení se globální konkurenci. V polovině 90. let vlastnily asi polovinu akcií na tokijské burze banky, ale od roku 2001 musely splnit přísnější požadavky regulatorního dohledu, a proto své akciové podíly prodávaly a jejich podíl se snížil na pouhých 25 % v roce 2003. Tím se také vyvolal zájem zahraničních investorů, kteří v roce 2004 do japonských akcií vložili zhruba 77 mld. USD a v tom samém roce kontrolovali asi 30 % na burze registrovaných akcií. V roce 2004 byl poprvé příliv přímých zahraničních investic větší než vývoz této formy kapitálu z Japonska. I přesto celková zásoba těchto investic v Japonsku dosahovala 10,5 bil. JPY v roce 2004, což znamenalo jen něco málo přes 2 % HDP. Pokud tuto výši porovnáme s ostatními zeměmi, např. USA má 22 % HDP nebo Velká Británie má 37 % HDP, musíme říci, že Japonsko je stále ještě značně

uzavřené.

Vstup zahraničních investorů zvyšuje likviditu na kapitálovém trhu a navíc působí pozitivně na ekonomiku především ve dvou směrech. Za prvé, nutí místní společnosti, aby si zlepšovaly management a zvyšovaly výnosy pro akcionáře. Širší akcionářská základna vede totiž k transparentnějšímu účetnictví, k lepší správě a přínosům pro vlastníky i okolí. Za druhé, díky vstupu zahraničních investorů se zlepšuje znalost mezinárodních trendů a zkušenosti, díky kterým se některé firmy mohou posouvat ke globálním standardům. V tomto směru byla velice prospěšná deregulace finančního trhu v roce 1998, resp. uvolnění různých druhů operací (sekuritizační techniky), díky kterým banky mohly vyvádět špatné úvěry z bilancí, přičemž změna podmínek registrace na burze zlehčila menším firmám přístup ke zdrojům.

Po různých státních intervencích, restrukturalizacích a mnoha fúzích se stav velkých japonských bank výrazně zlepšil. Ještě v roce 2002 banky měly 8,4 % objemu pochybných a špatných úvěrů (přibližně 244 mld. USD) a dle pokynu vlády měly tento ukazatel snížit na jednu polovinu do roku 2005. Podařilo se jim to snížit dokonce na 2,4 %. V současnosti banky uvádějí kapitálovou přiměřenost okolo 11 %, která se požaduje u mezinárodně operujících bank. V tomto směru také působil i striktnější režim dozoru nad bankovními ústavami, které musely odepisovat ztrátová aktiva a důrazněji vymáhat korporátní pohledávky.

V souhrnu můžeme říci, že se Japonsko hospodářsky zotavuje, metody neprůhledných přístupů ustupují do pozadí a do popředí se dostávají transparentnější struktury a pravidla podporující setrvalejší růst.

Japonské hospodářství ožívuje také díky pozitivnímu vlivu globálních trendů, především růstu obchodu v asijském regionu a růstu světové poptávky po technologicky sofistikované produkci zpracovatelského průmyslu. Japonsko těží při své ekonomické restrukturalizaci z rozvoje obchodu s Čínou a samozřejmě i z tradičně dobrých vztahů s USA.

Japonsko má oproti jiným zemím řadu předností nabízejících předpoklady dlouhodobého růstu, mezi něž patří vysoká úroveň vzdělanosti i kvalifikace pracovních sil, kooperativní podnikatelské prostředí, moderní technologické zázemí, solidní právní jistoty, ochrana intelektuálního vlastnictví, vyspělá infrastruktura a samozřejmě bohatí spotřebitelé. Z pohledu investorů se jedná vesměs o žádoucí atributy. K tomu se musí dodat, že jejich podíl výdajů na vědu a výzkum je 3,2 % HDP. Japonsko tímto podílem zaujímá první místo na světě před Spojenými státy s 2,6 % HDP a Evropskou unií s průměrem 2 %.

5. 2 Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů

5. 2. 1 HDP

V roce 2000 se hospodářství vyvíjelo docela slibně, ve druhé polovině roku se však růst prudce zpomalil a v závěru roku 2000 japonská ekonomika vstoupila celkem nečekaně do dalšího hospodářského útlumu, který se v roce 2001 ještě více prohloubil. Na konci roku 2001 a v prvních měsících roku 2002 se v japonském hospodářství objevovaly první náznaky oživení, a to především díky posílení japonských vývozů a postupnému poklesu stavu zásob. Od dubna 2002 se japonské hospodářství začalo odrážet od pomyslného dna.

V roce 2004 dosáhl japonský reálný HDP výše 531,87 bil. JPY, což se rovná 4,92 bil. USD. Za fiskální rok 2004 (duben 2004 - březen 2005) činí reálný HDP odhadem 531,4 bil. JPY. Oproti roku 2003 tak reálný růst HDP dosáhl příznivé hodnoty 2,6 %. Bez zohlednění deflace HDP vzrostl v roce 2004 nominálně o 1,4 %.

V prvním čtvrtletí roku 2004 reálný HDP meziročně vzrostl o 5,8 %, což bylo o 0,1 % více než v posledním čtvrtletí roku 2003. Za tímto pozitivním vývojem stála dobře vyvážená zahraniční i domácí poptávka, která byla tažena vysokou osobní spotřebou, vývozy a kapitálovými náklady (capex). Právě capex stimuluje vyšší zisky plynoucí z restrukturalizace korporátního sektoru.

Po úspěšném prvním čtvrtletí následovala tři čtvrtletí poklesu. Ve druhém čtvrtletí zaznamenala japonská ekonomika hodnotu reálného poklesu HDP ve výši -0,8 %, ve třetím čtvrtletí byl tento pokles ještě větší -1,1 %. V posledním čtvrtletí roku 2004 zaznamenali také pokles, tentokrát ve výši -0,5 %.

V následující tabulce je přehled vývoje HDP v letech 2000 - 2004. Údaje jsou uváděny v JPY a v přepočtu na USD, kde byl použit průměrný roční kurz JPY/USD dle materiálů Japonské centrální banky:

Tab. č. 7: Přehled vývoje HDP v letech 2000 - 2004

Rok	Nominální HDP (bil. JPY)	Reálný HDP V cenách 1995 (bil. JPY)	Reálný růst HDP	Nominální HDP v USD (mld. USD)	Nominální HDP na obyvatele (USD)
2000	511,46	532,54	2,8 %	4 745	37 392
2001	505,84	534,85	0,4 %	4 161	32 671
2002	498,10	532,96	-0,4 %	3 980	31 218
2003	498,61	547,13	2,7 %	4 301	33 688
2004	504,81	561,35	2,6 %	4 665	36 533

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz>

Nejvýznamněji se na tvorbě japonského HDP podílí terciární sféra (asi 70 %), což odpovídá postavení Japonska jako jedné z ekonomicky nejvyspělejších zemí světa. Průmyslová výroba vytváří přibližně 29 % HDP. Primární sféra (lesnictví a rybolov, zemědělství, těžba nerostných surovin) se na tvorbě HDP podílí méně než 2 % . Podíl zemědělství již mnoho let zůstává na zhruba stejné úrovni, která vyplývá z jeho strategického sociálního významu.

5. 2. 2 Nezaměstnanost

V Japonsku je úroveň nezaměstnanosti stále relativně nízká, pokud ji porovnáváme s ostatními vyspělými průmyslovými zeměmi. Kvůli hluboké a vleklé recesi japonského hospodářství však v posledních letech zaznamenala nebývalý nárůst. V roce 1995 dosáhla míra nezaměstnanosti 3,2 %, tzn. že byla poprvé překročena hranice 2 mil. osob. V roce

2000 se na určitou dobu dostali na stejnou míru jako bylo poválečné maximum, tedy 4,9 %. V roce 2001 bylo dokonce toto maximum překročeno a nepříznivý vývoj pokračoval i v roce 2002. V prosinci 2001 činila nezaměstnanost 5,6 %, v roce 2002 nezaměstnanost oscilovala lehce nad hranicí 5 %. Míra nezaměstnanosti za rok 2003 dosáhla 5,3 %, tedy o 0,1 procentního bodu méně než v roce 2002. Další pokles, tentokrát významnější, přišel i v roce 2004, kdy úroveň nezaměstnanosti poklesla na hodnotu 4,7 %, tedy o 0,6 %. (Stejná úroveň nezaměstnanosti byla naposledy zaznamenána v roce 1999.) Úroveň nezaměstnanosti na konci 1. čtvrtletí 2005 byla 4,5 %, čímž se pomalu naplňovalo přání japonské vlády udržet nezaměstnanost okolo 4,4 %.

Na nezaměstnanosti v Japonsku se velkou měrou podílí tzv. „freeters“. „Freeters“ jsou mladí lidé ve věku 15 – 34 let, kteří i když většinou mají univerzitní diplom, dávají přednost volnému stylu života před kariérou. K „free style“ životu ale potřebují peníze, proto vykonávají nárazové práce, které bývají často i podřadné. V Japonsku žije asi 2,5 miliónu takovýchto „freeters“, některé zdroje uvádí dokonce 4 milióny. Věková skupina 15 – 19 let vykazuje nejvyšší nezaměstnanost ve výši 11,7 %. V dubnu 2005 zahájil kabinet premiéra Koizumiho program na zapojení „freeters“ do běžného pracovního procesu. Podle Koizumiho úspěchem bude pokles „freeters“ alespoň o 200 000.

5. 2. 3 Cenová hladina

V Japonsku je relativně stabilní úroveň cenové hladiny a v mezinárodním srovnání je zemí s nejvyšší cenovou úrovní spotřebitelských cen zboží a služeb na světě. Tokio a Ósaka patří tradičně k nejdražším městům světa s cenovou úrovní značně převyšující nejen průměr vyspělých zemí, ale i ostatní nadprůměrně drahé lokality. Kvůli recesi hospodářství v minulých letech vykazovala v posledním období japonská ekonomika tendenci k cenové deflaci, proti které se japonským úřadům nedařilo bojovat ani extrémně volnou monetární politikou. Zatímco v roce 2000 ceny průmyslových výrobků stagnovaly a spotřebitelské ceny vykázaly snížení jen o několik desetin procenta, v letech 2001 a 2002 se deflační tlaky prohloubily. Ve druhém pololetí roku 2002 se ale pokles cen zpomalil, a proto do

roku 2003 země vstupovala s relativním uvolněním deflačních tlaků. V roce 2003 tak index spotřebitelských cen poklesl o 0,3 % v porovnání s rokem 2002, u indexu cen průmyslových výrobků se jednalo o snížení o 0,7 %. Významný tlak na snižování indexu spotřebitelských cen byl způsoben přílivem zboží z jiných asijských zemí. V roce 2004 se index maloobchodních cen snížil o 0,1 % (zahrneme-li čerstvé potraviny, pak je index 0,0 %), což svědčí o zpomalování poklesu cen během posledních několika let. Oproti roku 2003 však dochází k novému jevu, kdy ceny některých druhů zboží rostou a ceny služeb klesají. Situace byla tedy opačná oproti předchozímu roku. V roce 2004 (poprvé po sedmi letech) velkoobchodní ceny vykázaly růst, a to o 1,3 % oproti roku 2003.

5. 2. 4 Úrokové míry

Úrokové míry v Japonsku odrážejí vývoj hospodářství. Japonské úrokové sazby patří k nejnižším na světě a již dlouhou dobu se drží na absolutním minimu. Kvůli pokračující hospodářské recesi přistoupila v únoru 1999 centrální banka po dohodě s vládou k zavedení tzv. politiky nulové úrokové sazby. V rámci této politiky centrální banka poskytovala komerčním bankám krátkodobé peněžní zdroje na refinancování trvale za nulový úrok (kromě krátké doby v roce 2000, kdy se snažili politiku nulové sazby odvolat).

5. 2. 5 Měnová politika

Měnová politika Japonské centrální banky (Bank of Japan) se v posledních letech soustředila zvláště na boj s pokračující deflací. Politikou tzv. kvantitativního uvolňování (Quantitative Easing) se od roku 2001 významně posílila měnová báze a zabránilo se tak finanční nestabilitě a dlouhodobé úrokové sazby se udržely na nízké úrovni. Do politiky kvantitativního uvolňování patří nejrůznější opatření, např. nákup zahraničních aktiv za účelem vytvoření dodatečné likvidity, fiskální expanze financovaná a dotovaná centrální bankou, nákup privátních aktiv ve snaze zvýšit jejich výnos, rozsáhlá podpora likvidní pozice bank, monetární transfery aj.

Centrální banka se zavázala pokračovat v uplatňování politiky kvantitativního uvolňování do té doby, dokud inflace měřená indexem spotřebitelských cen nedosáhne kladných hodnot. Dle názoru některých předních ekonomů by však míra inflace, při které bude ukončena politika kvantitativního uvolňování, měla být vyšší (např. 1 %), aby se tak snížilo riziko obnovení deflace.

Následující tabulka podává přehled vývoje vybraných ekonomických ukazatelů za roky 2000 - 2005:

Tab. č. 8: Přehled vývoje vybraných ekonomických ukazatelů za roky 2000 - 2005

Rok	Nezaměstnanost	Inflace		Směnné kurzy		Úrokové míry
		Ceny průmysl. výrobků	Spotřeb. ceny	JPY/USD	JPY/EUR	základní sazba
2000	4,7 %	0,1 %	-0,7 %	107,78	99,47	0,200 %
2001	5,0 %	-2,3 %	-0,7 %	121,58	108,68	0,002 %
2002	5,4 %	-2,0 %	-0,9 %	125,14	118,06	0,002 %
2003	5,3 %	-0,7 %	-0,3 %	115,94	130,98	0,001 %
2004	4,7 %	-0,7 %	0,0 %	108,20	134,70	0,001 %
2005	4,5 % *	-0,2 % *	0,0 % *	106,77**	131,60**	0,001 % *

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz>>

*hodnota k 1.5. 2005, ** hodnota k 7.6. 2005

5. 3 Průmyslová výroba

V roce 2000 došlo k prvnímu výraznějšímu růstu průmyslové výroby od poloviny 90. let, vzrostla meziročně o 5,7 %. V roce 2001 však dramaticky poklesla o 7,9 % kvůli návratu hospodářské recese. Pokles pokračoval i v roce 2002, i když menší měrou, dosáhl 1,4 %. Naopak v roce 2003 průmyslová výroba zaznamenala meziroční nárůst, a to o 3,3 %. V roce 2004 tento pozitivní trend pokračoval, když meziroční růst průmyslové výroby dosáhl hodnoty 5,4 %. Tento růst můžeme přičíst úspěšné restrukturalizaci podniků.

Pozitivní vývoj průmyslové produkce byl díky odvětvím dopravních zařízení, obecnému strojírenství a elektrostrojírenství. Konkrétně jde o osobní automobily vyšší kubatury, výrobky s plochou obrazovkou a osobní počítače.

V souvislosti s japonským průmyslem se často mluví o jevu zvaném „vymílání“ (hollowing out), což je přesun průmyslové výroby z Japonska do nákladově příznivějších zemí. „Vymílání“ je předmětem kritiky řady ekonomů, kteří se obávají, že Japonsko nebude schopno dostatečně rychle uskutečnit potřebné strukturální reformy a úbytek pracovních míst, které zapříčiní „vymílání“, výrazně zvýší nezaměstnanost v zemi. „Vymílání“ se týká prakticky všech odvětví průmyslu. V roce 1985 byla pouze 4 % výroby japonských firem soustředěna v zahraničí, o deset let později to bylo již 11,6 %. V roce 2000 tento podíl dosahoval výše 14,5 % a v roce 2004 činil více než 20 %. Nejmenší podíl výroby v zahraničí trvale má přesné strojírenství a potravinářský průmysl, největší podíl výroby v zahraničí vykazuje naopak elektrotechnický průmysl a výroba dopravních strojů a zařízení. Např. 42 % produkce světoznámé japonské firmy Canon se vyrábí v zahraničí.

Nejčastější zemí pro přesun výroby je Čína, následovaná Thajskem, Filipínami a Malajsií. Podle průzkumu z konce roku 2004 japonské firmy vidí jako nejslibnější místa pro přesun své výroby země v tomto pořadí: Čína, Thajsko, Indie, Vietnam.

5. 3. 1 Struktura průmyslové výroby

Rozhodujícím faktorem rozvoje průmyslu se stal technický a technologický rozvoj. Důležitou úlohu při restrukturalizaci průmyslu hraje také úsilí o co nejnižší míru znečišťování životního prostředí.

V současném Japonsku spočívá těžiště průmyslové výroby ve vyspělém strojírenství, elektrotechnice, chemii, petrochemii a papírenském průmyslu. Stabilní úroveň si zatím udržuje stavební výroba. Podíl ocelářství, výroby lodí a textilního průmyslu postupně klesá. Japonsko je jedním z největších světových výrobců průmyslového strojního zařízení, elektrických strojů pro domácí a průmyslové užití, výpočetní techniky, polovodičů, tranzistorů, generátorů elektrické energie, elektromotorů, transformátorů, spotřební elektroniky (barevných televizorů – dnes především TV s plochou plazmovou obrazovkou,

audio/video přístrojů, DVD přehrávačů a rekordérů, digitálních fotoaparátů, mobilních telefonů, mikrovlnných troub, faxových přístrojů), dopravních zařízení (osobních automobilů, motocyklů, jízdních kol, železničních vagonů, námořních lodí) a přesných přístrojů, fotooptiky a hodinek. Dlouhodobě klesá význam textilního průmyslu, který v minulosti býval jedním z hlavních průmyslových odvětví země.

K nejdynamičtěji se rozvíjejícím průmyslovým odvětvím patří vyspělá elektronika (počítače a jejich součásti, audio a videotechnika, studiová technika, reprografická technika, komunikační technika, polovodiče atd.) a výroba průmyslových robotů. Zvláštní postavení zaujímají materiály a technologie související s rozvojem jaderné energetiky, biotechnologií a nanotechnologií. Oběma těmito oblastem v Japonsku věnují zvláštní pozornost, v prvním případě především kvůli bezpečnosti, ve druhém a třetím případě jako oborům budoucnosti a příštím hlavním zdrojům komparativní výhody ve světovém hospodářství.

V roce 2003 se jednotlivá hlavní odvětví podílela na celkové průmyslové výrobě (měřeno podílem na celkovém objemu realizované průmyslové výroby) asi následovně: potravinářský průmysl 14 %, textilní průmysl 2 %, výroba papíru a celulózy 2 %, chemický průmysl 11 %, hutní prvovýroba a kovoprůmysl 8 %, všeobecné strojírenství 6 %, elektrotechnický průmysl 25 %, výroba dopravních zařízení 16 %, přesné strojírenství 2 %.

V roce 2004 se zvýšila výroba sektoru obecného strojírenství, a to o 11 % oproti roku 2003. Výroba se zvýšila také v dalších odvětvích: elektrotechnické strojírenství o 9 %, polovodiče o 24,8 %, integrované obvody o 16,4 %, obráběcí stroje 24,4 %, výroba kotlů a energetických jednotek 36,7 % atd.

5. 3. 2 Specifické obory japonského průmyslu

Specifickým průmyslovým oborem, ve kterém si Japonsko udržovalo po mnoho let světové prvenství, je loďařství. V roce 2003 ho však předstihla Jižní Korea.

Oborem, ve kterém je Japonsko skutečnou jedničkou, je robotika. V současnosti je celosvětový průmyslový robotický trh odhadován na 8 mld. USD. Dle Japonské robotické asociace (JARA) v Japonsku byly v roce 2004 vyrobeny roboty v hodnotě 4,3 mld. USD, což znamená nárůst oproti roku 2003 o 13,8 %. JARA však odhaduje, že v roce 2010 budou v Japonsku vyrobeny roboty v hodnotě 22,6 mld. USD. Průmyslových robotů je dnes na území Japonska přibližně 400 000, tj. asi polovina celosvětového počtu.

Japonci se ale zaměřili i na výrobu humanoidních robotů. První humanoidní robot, který se jmenoval WABOT 1, byl vyroben už v roce 1973. Na rozdíl od těch současných ještě neuměl chodit a přenášel jen váhu z levé nohy na pravou. Vyrobili ho na tokijské univerzitě Waseda, kde výzkum humanoidních robotů probíhá dodnes. Firma Honda ohlásila start výzkumu humanoidních robotů v roce 1986 a o sedm let později představila prvního humanoidního robota P-1, který již chodil. V roce 1996 pak vyrobila robota P-2, který už nepotřeboval externí napájení a ovládání. V roce 2000 vyvinuli robota ASIMO, který umí s lidmi snadno komunikovat. Robot ASIMO byl dokonce i v Praze, kdy ho v roce 2003 přivezl premiér Koizumi jako výraz úcty bratřím Čapkům a české kultuře. ASIMO tak v budově Národního muzea v Praze „osobně“ položil květiny k pomníku Karla Čapka, autora slova „robot“.

Dalším výrobcem robotů zaměřeným na běžný spotřebitelský trh je společnost SONY. Tato společnost v roce 1999 představila robotického psa AIBO. Do roku 2004 se jich prodalo přes 692 tis. kusů, což je dostatečným důkazem toho, že Japonsko má obrovský tržní potenciál. A tak se do robotického výzkumu a vývoje zapojily další firmy, které chtějí tento potenciál využít. Proto inteligentní roboty humanoidního typu dnes nabízí kromě velkých firem typu Sony, Honda, Toyota atd. i mnoho malých firem.

Pro Japonce mají humanoidní roboti velký význam, protože japonská populace rychle stárne a právě roboti mají v budoucnu plnit úlohu domácího společníka a pomocníka.

5. 4 Zemědělství

V posledních desetiletích zemědělství, které dříve tvořilo hlavní páteř národního hospodářství, relativně rychle ztrácelo na významu ve srovnání s ostatními sektory ekonomiky. Zemědělství se podílelo na tvorbě HDP méně než 1,3 %. Přesto však zaměstnává téměř 4,2 % pracujících a celkově na farmách žije 10,2 % obyvatelstva. Mezi lety 1990 a 2000 se počet zemědělců snížil o 25 %, přesto je zemědělství v Japonsku stále významné pro sociální stabilitu mimoměstského obyvatelstva.

Efektivnost zemědělské výroby je ve světovém srovnání nízká, i když je velmi intenzivní. Zemědělství je regulováno a dotováno státem. V oblasti dovozu jsou zemědělské a potravinářské výrobky pod silnou ochrannou politikou. Z těchto důvodů jsou ceny potravin na japonském trhu neuvěřitelně vysoké. Např. cenová úroveň rýže místní produkce je až pětkrát vyšší než na světovém trhu.

Japonsko je ve výrobě potravin soběstačné z méně než 40 % a závislost na dovozu neustále stoupá. Největší soběstačnost má Japonsko v zelenině (82 %), rýži (95 %, ale klesající tendence) a vejcích (95 %). Naopak dlouhodobě nízká soběstačnost je u masa (52 %), ovoce (49 %) a pšenice (11 %). Japonsko je největším světovým dovozcem potravin, v roce 2004 dosáhla hodnota dovozu potravin 5,29 bil. JPY (asi 49 mld. USD). Největšími dovozci jsou USA (přes 30 %) a Čína (přes 10 %), významné jsou i dovozy potravin z Austrálie (skoro 7 %) a Thajska (5 %).

5. 5 Služby

V posledních desetiletích, a zvláště pak od poloviny osmdesátých let, sektor služeb zaznamenal významný nárůst. Podílely se na tom vládou řízené změny ve struktuře

průmyslu a změna životního stylu podstatné části obyvatelstva. Japonsko se postupně stalo zemí, kde převažují služby, protože více než 60 % pracovní síly je zaměstnáno v terciární oblasti (velkoobchod, maloobchod, finanční služby a banky, pojišťovnictví, obchod s nemovitostmi, doprava, telekomunikace apod.). Japonsko je jedním z hlavních finančních center světa. Finanční sektor tvoří nejdůležitější součást oblasti služeb z hlediska zapojení Japonska do světové ekonomiky.

Japonský velkoobchod a maloobchod kvůli státním regulacím a tradičním distribučním vztahům dosud nedosahují efektivnosti srovnatelné s ostatními vyspělými zeměmi. Poměr velkoobchodního prodeje k maloobchodnímu je mnohem vyšší než v ostatních rozvinutých zemích kvůli tradiční složité distribuční struktuře. Díky rostoucímu počtu moderních velkokapacitních maloobchodních prodejních míst (obchodní domy, supermarkety apod.) a rostoucímu tlaku zahraniční konkurence tento rozdíl postupně mizí. Rok 2000 byl pro japonskou obchodní síť zlomový, neboť na japonský trh vstoupily dvě významné zahraniční obchodní společnosti CostCo (USA) a Carrefour (Francie). Obě vybudovaly síť obchodních středisek západního stylu. V první polovině roku 2002 vstoupila na japonský trh další společnost, americký gigant Wal-Mart, i když ne pod vlastní značkou, ale prostřednictvím japonské společnosti. Atraktivnost Japonska pro investory spočívá hlavně v klesajících cenách půdy a druhém největším trhu na světě, který má kupní sílu 1 mld USD ročně. Z domácích maloobchodních podniků zaznamenaly v roce 2004 rozšíření tzv. convenience stores (nárůst o 2,7 %), kterých už se nachází v Japonsku přibližně 39 000.

Celkově zaznamenal sektor služeb v roce 2004 navýšení o 4,1 % oproti roku 2000. Nejlépe se vedlo oblastem služeb spojených s moderními technologiemi a zábavou (mobilní a bezdrátové telekomunikace, internetové služby, zábavní průmysl, satelitní vysílání) a financemi. Uspokojivé výsledky zaznamenaly také služby poskytované soukromými podnikatelskými subjekty v sociální infrastruktuře (zprostředkování sňatků, domácí sociální péče, stacionární sociální péče).

5. 6 Státní rozpočet

Japonský státní rozpočet se sestavuje na fiskální rok, který začíná 1. dubna a končí 31. března následujícího roku.

Státní rozpočet na rozpočtový rok 2004, tj. duben 2004 - březen 2005, byl parlamentem schválen 26. března 2004 ve výši 82,11 bil. JPY (758,87 mld. USD). To znamenalo nárůst o 0,32 bil. JPY (0,4 %) ve srovnání s rozpočtem na fiskální rok 2003. Při sestavování rozpočtu se klade důraz zejména na posílení strukturálních reforem, vytvoření dlouhodobě udržitelného systému sociálního zabezpečení, zvýšení autonomie místních zastupitelstev, posílení efektivity vládních výdajů, omezení vydávání státních dluhopisů atd.

Japonská rozpočtová praxe se v předchozích letech vyznačovala častým přijímáním tzv. dodatečných rozpočtů. Většinou se schvalovaly ve druhé polovině rozpočtového roku jako forma navýšení původního rozpočtu. V průběhu roku 2000 se Moriho vládě podařilo přerušit tuto tradici a nepřijmout žádný dodatečný státní rozpočet. V roce 2001 se ale Koizumiho kabinet opět vrátil k praxi dodatečných rozpočtů. I v rozpočtovém roce 2003 schválil parlament dodatečný rozpočet, který byl ve výši 1,42 bil. JPY (12,25 mld. USD). Z tohoto celkového objemu spadala částka 118,8 mld. JPY (1,02 mld. USD) na výdaje spojené s operacemi příslušníků japonských sil sebeobrany při jejich humanitární a rekonstrukční misi v Iráku. Peníze, které zbyly, se použily převážně na financování zdravotnických služeb pro starší občany.

Pro rozpočtový rok 2004 byl přijat dodatečný rozpočet ve výši 4,8 bil. JPY. Byl schválen 1. února 2005. Tento dodatečný rozpočet poukazoval 1,36 bil. JPY na pomoc oblastem nejhůře postiženým přírodními katastrofami (jde hlavně o prefektury Niigata a Fukui, které byly v roce 2004 těžce postiženy zemětřeseními, tajfuny a přívalovými dešti). Zhruba 1,17 bil. JPY připadlo na dotace místním samosprávám a 958,6 mld. JPY bylo určeno na sociální zabezpečení a další mandatorní výdaje.

Následující tabulka uvádí přehled o výdajích, příjmech a schodcích japonských státních

rozpočtů v letech 2000 - 2004. Uvedené údaje poskytují informace o původních rozpočtech za každý rok, tedy bez vlivu rozpočtových dodatků.

Tab. č. 9: Přehled o výdajích, příjmech a schodcích státních rozpočtů

Rozpočtový rok	Výdaje		Příjmy		Schodek	
	JPY (bil.)	USD (mld.)	JPY (bil.)	USD (mld.)	JPY (bil.)	USD (mld.)
2000	84,99	788,55	52,38	485,99	32,61	302,56
2001	82,65	679,80	54,33	446,87	28,32	232,93
2002	81,23	649,11	51,23	409,38	30,00	239,73
2003	81,79	705,45	45,34	391,06	36,45	314,39
2004	82,11	758,87	45,52	420,70	36,59	338,17

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z:

[<http://www.mzv.cz>](http://www.mzv.cz)

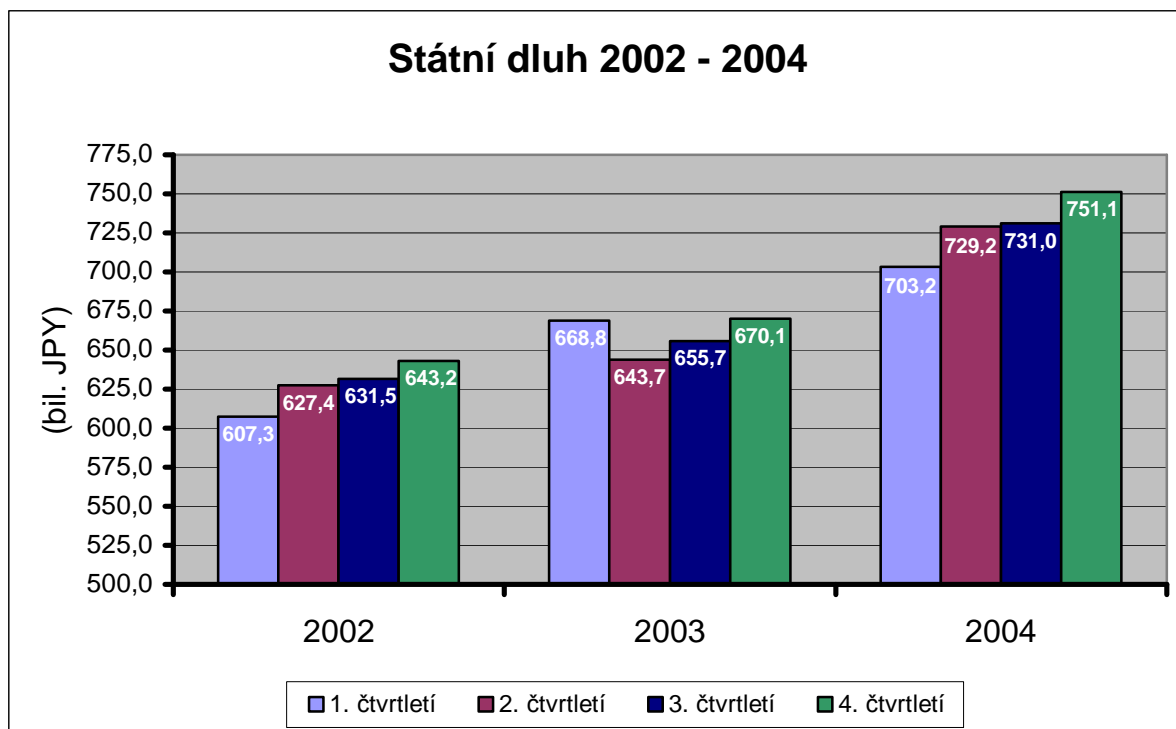
Japonsko i v rozpočtovém roce 2004 pokračovalo v praxi schodkových rozpočtů, kterou přijalo během 90. let. Původně se mělo jednat o krátkodobou odchylku od politiky vyrovnaných rozpočtů a fiskální disciplíny, která byla pro Japonsko v předchozích desetiletích charakteristická. Vzhledem k dlouhotrvající hospodářské stagnaci se však schodkové rozpočty staly v současnosti již běžnou praxí a v nejbližších letech v tomto směru neočekáváme žádnou dramatickou změnu.

V rozpočtovém roce 2001 přijal Koizumiho kabinet závazek, že nevydá nové vládní dluhopisy v hodnotě, která by přesahovala 30 bil. JPY (240 mld. USD). Tento závazek se podařilo dodržet i navzdory rozpočtovým dodatkům. V rozpočtovém roce 2002 vláda počítala v původním rozpočtu s emisí dluhopisů v rámci třicetibiliónového stropu, jenomže rozpočtovým dodatkem z ledna 2003 byl tento limit překročen. V rozpočtech na roky 2003 a 2004 se tento limit již nepodařilo dodržet ani ve své původní podobě.

V roce 2004 činila souhrnná výše vládních dluhopisů 606,04 bil. JPY (5,60 bil. USD). Celkový státní dluh byl 751,11 bil. JPY (6,94 bil. USD). Tato výše státního dluhu představuje již 148,8 % nominálního HDP. Vzhledem k tomu je Japonsko v rámci OECD zemí s nejvyšším poměrem státního dluhu vůči HDP.

Následující graf zobrazuje vývoj státního dluhu v jednotlivých čtvrtletích let 2002 – 2004:

Graf č. 1: Státní dluh v letech 2002 - 2004

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz>>

Státní rozpočet na fiskální rok 2005 začínající 1. dubna 2005 byl schválen 23. března 2005, jeho výše byla 82,18 bil. JPY (782,67 mld. USD), což znamená nárůst o 0,07 bil. JPY (0,085 %) v porovnání s rozpočtem na fiskální rok 2004. Přehled o základní struktuře rozpočtu na rok 2005 udává následující tabulka:

Tab. č. 10: Základní struktura rozpočtu na rok 2005

Výdaje		Příjmy	
Kapitola	částka (bil. JPY)	Kapitola	částka (bil. JPY)
Všeobecná kapitola	47,28	Daně a poplatky	44,01
<i>z toho: soc. zabezpečení</i>	20,38	Nedaňové příjmy	3,78
<i>veřejné práce</i>	7,53	Státní dluhopisy	34,39
Splácení státního dluhu	18,44		
Dotace místním samosprávám	16,09		
Ostatní	0,37		
Celkem	82,18	Celkem	82,18

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz>>

V dubnu 2005 vznikl speciální vládní výbor, který měl za úkol vypracovat návrh

rozpočtové reformy. V navržených opatřeních bude pravděpodobně hrát roli omezení výdajů na sociální zabezpečení, snížení nákladů na fungování lokálních zastupitelstev i centrální vlády a zvýšení daňových příjmů. Otázkou stále zůstává, co bude s výdaji na zahraniční rozvojovou pomoc v budoucnu.

5. 7 Platební bilance

Běžný účet platební bilance je dlouhodobě aktivní díky vysoce aktivní obchodní bilanci a repatriovaným příjmům ze zahraničních investic. Kapitálový a finanční účet byl naopak dlouhodobě až do roku 2002 pasivní, a to hlavně kvůli rozsáhlým investicím v zahraničí. V roce 2003 dosáhl finanční účet poprvé výrazně kladného salda, které se ale v roce 2004 snížilo na méně než čtvrtinu.

K přebytku v roce 2003 došlo poprvé po 34 letech a je připisován zejména mnoha intervencím ze strany monetárních autorit (prodej JPY centrální bankou). Podpořily vývoz a omezovaly zahraniční investice realizované soukromým sektorem. Tyto intervence na měnových trzích vedly také k nárůstu japonských devizových rezerv. Pokles přebytku kapitálového a finančního účtu v roce 2004 byl zapříčiněn zejména výrazným snížením kladného salda finančního účtu, přičemž záporné saldo kapitálového účtu se zvýšilo jen o málo .

Již od roku 1983 má Japonsko každý rok největší přebytek běžného účtu na světě. Tento přebytek dosáhl v roce 1998 do té doby rekordní výše 15,53 bil. JPY (118,53 mld. USD). V následujících třech letech klesal. V roce 2002 přebytek běžného účtu opět vykázal nárůst na 14,14 bil. JPY (112,99 mld. USD). V roce 2003 zaznamenal tento přebytek další historický rekord ve výši 15,77 bil. JPY (136,02 mld. USD) a v roce 2004 se dále zvýšil na neuvěřitelných 18,59 bil. JPY (171,82 mld. USD). Tento obrovský meziroční nárůst ve výši 17,9 % zapříčinil zejména pokračující růst obchodní bilance (vývoz rostl zhruba o 50 % rychleji než dovoz) a růstem výnosů (o 12 %).

Podle současných odhadů lze předpokládat, že přebytek běžného účtu platební bilance

bude v roce 2005 činit asi 17,9 bil. JPY (174 mld. USD), z čehož přibližně 12,8 bil. JPY (125 mld. USD) bude tvořit přebytek obchodní bilance. Pokles přebytku běžného účtu platební bilance v roce 2005 záleží zejména na snížení přebytku obchodní bilance (jde o pokles o zhruba 1,5 bil. JPY). V první polovině roku 2005 vykazoval kapitálový účet v meziročním srovnání nižší záporné saldo. Ke značné změně došlo v roce 2005 ve finančním účtu, který v prvním pololetí 2005 zaznamenal výrazné záporné saldo. Oproti stejnému období roku 2004 došlo k výraznému snížení všech jeho složek (největší propad zaznamenala položka ostatních investic).

Tab. č. 11: Přehled platební bilance Japonska v období leden - duben 2005

	mld. JPY	mld. USD
Běžný účet	6 370,6	60,6
Obchodní bilance	4 015,3	38,2
<i>Vývoz</i>	<i>19580,5</i>	<i>186,1</i>
<i>Dovoz</i>	<i>15565,2</i>	<i>148,0</i>
Bilance služeb	- 1199,3	-11,4
Bilance výnosů	4020,8	38,2
Běžné převody	- 466,2	-4,4
Kapitálový účet	- 137,1	-1,3
Finanční účet	- 5 443,8	-51,7
Přímé investice	- 983,0	-9,3
Portfoliové investice	2000,9	19,0
Finanční deriváty	193,8	1,8
Ostatní investice	- 6655,5	-63,3
Saldo chyb a opomenutí	- 65,3	-0,6

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z:
[<http://www.mzv.cz>](http://www.mzv.cz)

5. 8 Zahraniční zadluženost

Japonsko je stále největším světovým věřitelem. V roce 2004 na této pozici zůstávalo už čtrnáctý rok po sobě. Japonské půjčky světu činí celkově přes 2,4 bil. USD. Z hlediska celkové rovnováhy zahraničních aktiv a pasiv bylo Japonsko v roce 2004 čistým věřitelem. Jeho čistá věřitelská pozice představovala 189,61 bil. JPY, což činí přibližně 37 % nominálního HDP (Japonsko je v tomto ohledu také na prvním místě ve světě).

V prvním čtvrtletí roku 2005 se snížil zahraniční dluh o zhruba 6 bil. JPY. Nejvýznamněji

se na tomto snížení podílel výrazný pokles vnějšího zadlužení bankovního sektoru (pokles o více jak 9 bil. JPY). Zahraniční zadlužení japonské vlády naopak mírně stoupl (skoro o 1 bil. JPY).

Tab. č. 12: Hrubý zahraniční dluh Japonska ke konci března 2005

Kapitola	Částka (bil. JPY)	Částka (mld. USD)
Veřejný sektor – vláda	35,18	334,06
Veřejný sektor – monetární instituce	0,37	3,51
Bankovní sektor	67,36	639,64
Ostatní sektory	49,41	469,19
Přímé investice – mezifiremní půjčky	2,50	23,74
Celkem	154,82	1470,14

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz>

5. 9 Bankovní soustava

Centrální bankou je The Bank of Japan (BOJ). Vystupuje jako nezávislá instituce, která se zodpovídá jenom parlamentu. Důležitou součástí japonské finanční institucionální soustavy je japonská státní pošta - Japan Post. (Japonské poště a její reformě jsem věnovala kapitolu č. 4. 1.) Bankovní systém tvoří kromě komerčních bank také několik specifických vládních bankovních ústavů (Japonská rozvojová banka, Japonská banka pro mezinárodní spolupráci a 7 specializovaných státních finančních korporací). Japonské banky se sdružují v Japonské bankovní asociaci, která se nazývá Zenginkyo a má 135 řádných, 49 přidružených a 65 zvláštních členů (zvláštními členy jsou regionální asociace bankéřů).

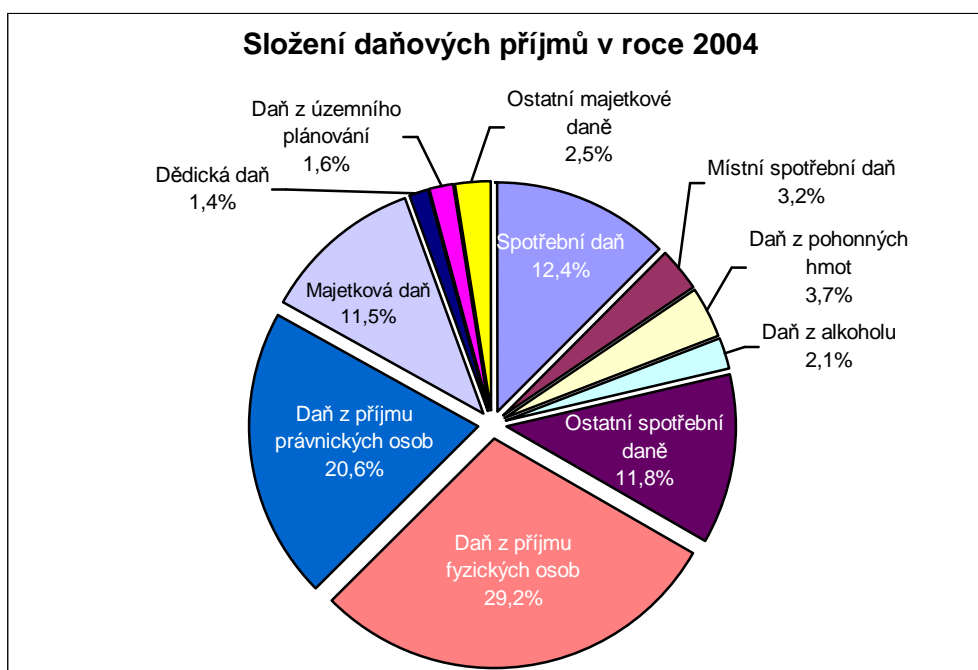
5. 10 Daňový systém

Doposud patří Japonsko mezi země s poměrně nízkým zdaněním společností i fyzických osob. Index celkové daňové zátěže, který se vypočítá jako poměr prostředků vybraných na daních a sociálním pojištění k celkovým příjmům, se pohybuje mezi 36 - 37 %. To je o málo více než ve Spojených státech, kde se jedná o zhruba 35 %), ale např. o dost méně

než v evropských zemích. Při srovnání čistého daňového zatížení, pokud nezahrnujeme sociální pojištění, má Japonsko dokonce nejnižší zátěž (23 %) mezi vyspělými světovými ekonomikami.

V rozpočtovém roce 2004 50,85 % příjmů státního rozpočtu pocházelo z daní a poplatků. Podíl jednotlivých daní na celkovém daňovém výnosu je viditelný z následujícího grafu:

Graf č. 2: Složení daňových příjmů v roce 2004

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz>

5. 11 Zahraniční obchod

Japonsko je země chudá na přírodní zdroje, a proto je jeho zahraniční obchod charakteristický dovozem průmyslových a energetických surovin, které se využívají ve zpracovatelském průmyslu a naopak u vývozu je tradiční vývoz výrobků zpracovatelského průmyslu s vysokou přidanou hodnotou. Z toho vyplývá, že podíl zpracovaných výrobků na celkovém japonském dovozu je relativně velmi malý, což mnoho vyspělých průmyslových zemí kritizuje.

5. 11. 1 Obchodní bilance v letech 2000 - 2005

Japonský zahraniční obchod v roce 2004 vykázal přebytek ve výši 12 bil. JPY, tj. 111,01 mld. USD. Meziročně se zvýšil dovoz o 18,8 % (na hodnotu 455,29 mil. USD) a vývoz o 20 % (na 566,30 mil. USD).

Níže uvedená tabulka ukazuje, že Japonsko je i nadále schopno udržet si konkurenceschopnost na světových trzích, a to především technologickým rozvojem a rychlými inovacemi.

Tab. č. 13: Vývoj zahraničního obchodu Japonska v letech 2000-2005

Rok	Vývoz			Dovoz			Bilance		
	hodnota v mld. USD	hodnota v mld. JPY	index (JPY, %)	hodnota v mld. USD	hodnota v mld. JPY	index (JPY, %)	hodnota v mld. USD	hodnota v mld. JPY	index (JPY, %)
2000	479,3	51 654	108,6	379,8	40 938	116,1	99,4	10 716	87,3
2001	402,9	48 979	94,8	348,9	42 416	103,6	54,0	6 563	61,2
2002	416,4	52 109	106,4	337,4	42 228	99,6	79,0	9 881	150,6
2003	470,5	54 548	104,7	382,6	44 362	105,1	87,9	10 186	103,1
2004	566,3	61 182	112,2	455,3	49 177	110,8	111,0	12 004	117,8
2005*	195,1	21 100	106,9	163,3	17 660	113,0	31,8	3 439	80,3

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz>>

Pozn.: „index JPY“ představuje meziroční procentní nárůst hodnoty obchodu v JPY

*rok 2005 se týká období leden – duben a index se vztahuje ke stejnému období loňského roku

5. 11. 2 Teritoriální struktura zahraničního obchodu

Regionálně je nejvýznamnější oblastí pro japonský zahraniční obchod Asie, kde má celkový podíl na dovozu i vývozu přesahující 40 %.

Japonský vývoz do asijských zemí vykázal dynamiku i v roce 2005 (leden – duben), když v meziročním dolarovém srovnání zaznamenal uspokojivý růst. Také dovoz z těchto zemí se zvýšil oproti předcházejícímu roku, a to především u Číny (+21 %) a zemí ASEAN (+11,6 %). Zatímco s Čínou došlo v období leden – duben roku 2005 k obchodnímu deficitu ve výši 11,1 mil. USD, se zeměmi ASEAN Japonsko zaznamenává mírný

obchodní přebytek 1,7 mil. USD.

Na japonském vývozu do asijských států mají největší podíl trhy čtyř tzv. „nově industrializovaných ekonomik“ (NIE). Patří mezi ně Jižní Korea, Tchajwan, Hongkong a Singapur. Japonsko si s nimi stále udržuje velmi aktivní obchodní bilanci.

Tab. č. 14: Teritoriální struktura zahraničního obchodu v období leden - duben 2005

Region	Vývoz			Dovoz			Bilance
	hodnota mld USD	index %	podíl %	Hodnota mld USD	index %	podíl %	Hodnota mld USD
Čína	24,3	107,0	12,7	35,4	121,0	21,7	-11,1
Jižní Korea	15,2	103,7	7,8	7,7	106,2	4,7	7,5
Taiwan	15,1	115,4	7,7	5,9	108,0	3,6	9,2
Hong Kong	11,4	100,8	5,8	0,5	103,1	0,3	10,9
ASEAN	25,2	108,1	13,0	23,6	111,6	14,5	1,7
USA	44,1	106,8	22,6	20,8	101,0	12,8	23,4
EU	28,8	99,7	14,7	19,7	103,5	12,1	9,1
<i>Německo</i>	<i>6,4</i>	<i>99,7</i>	<i>3,3</i>	<i>6,1</i>	<i>106,4</i>	<i>3,7</i>	<i>0,3</i>
<i>V. Británie</i>	<i>5,3</i>	<i>103,9</i>	<i>2,7</i>	<i>2,3</i>	<i>102,1</i>	<i>1,4</i>	<i>3,0</i>
<i>Francie</i>	<i>2,8</i>	<i>96,1</i>	<i>1,4</i>	<i>2,8</i>	<i>103,7</i>	<i>1,7</i>	<i>0</i>
<i>Itálie</i>	<i>2,2</i>	<i>90,8</i>	<i>1,1</i>	<i>2,4</i>	<i>103,6</i>	<i>1,5</i>	<i>-0,2</i>
OPEC	4,7	116,4	2,4	24,3	125,4	14,9	-19,6
Ostatní	26,3	113,5	13,5	25,4	115,7	15,6	0,9
Celkem svět	195,1	106,9	100	163,3	113,0	100	31,1

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.mzv.cz>>

Pozn.: „index“ představuje meziroční procentní nárůst hodnoty v USD

„podíl“ je procentním podílem hodnoty daného regionu na celkové hodnotě pro svět v USD

Na druhém místě ve významnosti pro japonskou ekonomiku je tradičně obchod se Spojenými státy, se kterými udržuje Japonsko po mnoho let obchodní přebytek. Vývoz do USA se meziročně zvýšil o 6,8 %, dovoz pouze o 1 %.

Velkou zajímavostí je, že USA se v roce 2004 poprvé v dějinách propadly na druhé místo co do celkového objemu obchodu s Japonskem. Největším obchodním partnerem se totiž v roce 2004 stala Čína, pokud zahrneme do obchodu i Hongkong (bez Hongkongu je USA těsně na prvním místě). Mnozí ekonomové namítají, že převážná část zboží vyvážená do Hongkongu pak stejně končí v samotné Číně.

Třetím největším obchodním partnerem Japonska byla EU 15, která měla podíl 14,7 %. Dovoz z bývalé evropské patnáctky mírně vzrostl (o 3,5 %), zatímco vývoz se lehce snížil (o 0,3 %).

5. 11. 3 Komoditní struktura

Komoditní struktura japonského vývozu se v posledních desetiletích značně měnila. V průběhu roku 2005 do hlavními vývozních artiklů patřily osobní automobily a jejich části - 21,3 %, strojírenská technika obecně – 20,6 % a elektrotechnické zboží – 20 %. Textilie a textilní výrobky, jejichž vývoz kdysi Japonsku pomohl vybudovat jeho silné hospodářství, se v současnosti podílejí na vývozu opravdu velmi slabě (1,4 %).

Protože Japonsko nemá vlastní energetické zdroje, největší položku v jeho dovozu tvoří už tradičně minerální paliva (23,4 %). Dovoz této komodity v meziročním srovnání stoupl dokonce o 26,3 %. Relativně velký podíl na celkovém japonském dovozu (11,8 % a 10,7 %) mají také dovozy průmyslové elektrotechniky a strojírenské techniky, které byly v roce 2005 vyšší než v roce 2004. Stále důležitějším artiklem v japonském dovozu jsou potraviny (10,8 %). V roce 2004 jejich dovoz zaznamenal hodnotu 49,1 mld. USD. Očekává se, že objem dovozu potravin a také jejich podíl na celkovém dovozu bude mít dlouhodobě rostoucí trend.

Pozn.: Údaje v této kapitole jsem čerpala převážně z literatury, která je v Seznamu použité literatury pod číslem 16.

ZÁVĚR

Přestože se Japonsko stalo během 20. století nedílnou součástí "západní" civilizace a zařadilo se dokonce mezi země s nejrozvinutější ekonomikou, životním stylem a myšlením, zůstávají Japonci i nadále v mnoha směrech ve svém vlastním tradičním světě. Není divu, že i dnes v době informací zůstává mnoho věcí, jenž jsou pro nás nejaponce záhadou obestřenou exotickými tradicemi.

Japonci představují intelektuální a technologickou elitu a ztělesňují prvek modernity. Japonská ekonomika se vyznačuje rysy jako je nízká nezaměstnanost, stabilizace produkce v pevných sítích výrobců, prodejců a služeb, silná loajalita k firmě a identifikace s jejími cíli a záruka zaměstnání na celý život - nověji jsou tyto síť a jistota podkopávány ekonomickými problémy a tržními vztahy vnucenými Japonsku dravostí jeho jihoasijských sousedů. Hlavními slabými stránkami japonského hospodářství je závislost na dovozu nerostných surovin a fosilních paliv, kterých je na ostrovech nedostatek. Absence vlastních zdrojů přinutila Japonsko přeorientovat se na montážní výrobu a nověji služby. Díky tomu se stalo po USA druhou nejsilnější ekonomikou světa.

Proto je velice přínosné pro českou ekonomiku umožnit přístup japonských investorů na náš trh. Japonští investoři preferují investice na zelené louce, kde si od počátku veškeré nutné procesy uspořádají podle svých vlastních představ. Dříve jim toto nebylo moc umožněno. Příliv japonských investorů zesílil až v souvislosti se zavedením nově koncipované politiky investičních pobídek na konci 90. let.

Od té doby do konce roku 2005 počet japonských firem v České republice přesáhl hodnotu 150. Nachází se mezi nimi jak přímé investice japonských korporací se sídlem v Japonsku, tak i investice filiálek japonských firem již usídlených jinde v Evropě nebo v mimoevropských státech. Více než jedna třetina z těchto investic je v oblasti zpracovatelského průmyslu.

Dosavadním vrcholem, pokud se jedná o objem investovaných prostředků, je společný

projekt jedné z největších světových automobilových korporací, firmy Toyota, s francouzskými automobilkami Peugeot a Citroën – TPCA. V případě této investice, kdy je kapacita výroby 300 000 automobilů ročně, se projevil pro českou ekonomiku přínosný fakt. S ohledem na to, že jedním z motivů investorů pro vstup do České republiky je i následná exportní expanze, právě provoz této automobilky a vývoz hotových automobilů viditelně podpořil zlepšení obchodní bilance České republiky během roku 2005 nejen ve smyslu dalšího oživení tempa vývozu, ale také značně přispěl k přeměně dřívějšího schodku na obchodní přebytek.

Je pravdou, že japonští investoři se převážně zaměřují na dvě odvětví: automobilový a elektrotechnický průmysl. Převažující příliv investic do zpracovatelského průmyslu byl záležitostí především počátku tohoto desetiletí.

Souběžně s tím nesmíme zapomenout na značné množství obchodních firem zastupujících japonské korporace. Jejich činnost se spojuje hlavně s dovozem japonských produktů na tuzemský trh spotřebních i investičních statků. (Je zajímavé, že jen málokdy je to opačně – vývoz české produkce do Japonska.)

Trend posledních asi dvou let je velmi nadějný. Jedná se o postupné přizpůsobování kvalitativně se měnící struktury české ekonomiky a větší zaměřování na oblast výzkumu a vývoje. Je tak zřejmé, že nejen s ohledem na japonské investice, ale vůbec strukturu přílivu přímých zahraničních investic do České republiky, můžeme předpokládat relativní snížení jejich váhy do zpracovatelského průmyslu ve prospěch přílivu do výzkumu a vývoje nebo služeb. Posilující význam investic do výzkumu a vývoje pomáhá postupně odstraňovat jednu významnou obavu (spíše obecnější, netýkající se jenom japonských investic), která se týká toho, zda po určitém čase, kdy dojde k využití investičních pobídek a v jiných zemích se objeví zlepšené investorské pobídky, nemůže dojít k odlivu těchto investic. Investice do výzkumu a vývoje jsou obecně stabilní. Také mají schopnost v dané oblasti připoutat vysoce kvalifikovanou pracovní sílu na velmi dlouhé období, vykazují vysokou míru přidané hodnoty a také vykazují nezanedbatelné efekty, které jsou vyvolané např. tím, že daní specialisté v dané oblasti žijí, z čehož vyplývá, že zde tráví volný čas,

stravují se, realizují své záliby atd. Tím vyvolávají větší poptávku po službách a produktech tohoto charakteru. V případě zpracovatelského průmyslu takto vyvolané efekty neexistují. Na druhé straně investice do vědy a výzkumu nejsou zase až tak masovou záležitostí. Z toho plyne, že pokud by byly investice do obou klíčových oblastí vyvážené, znamenalo by to i vhodné skloubení jejich předností pro hospodářský vývoj země, ve které působí.

Je možné, že v budoucnosti dojde k vybilancování tří základních směrů vstupu japonských investorů do České republiky ve struktuře, odpovídající vývoji tuzemské ekonomiky, tj. do zpracovatelského průmyslu, pokročilých služeb a výzkumu a vývoje, a do obchodních zastoupení. Vzhledem k rostoucímu zájmu japonských návštěvníků o Českou republiku můžeme očekávat i nárůst aktivit japonských společností v oblasti cestovního ruchu.

Japonsko si nebude vybírat zemi drahou, ale tu, kde nákladové parametry jsou z hlediska výrobních aktivit atraktivní, ale kde současně existuje již jistý stupeň rozvinutosti ohledně dopravní infrastruktury, logistiky, komunikace a připravenosti pracovního trhu. Faktorem, který existuje bez našich zásluh, je geografická poloha České republiky v rámci Evropy.

Japonským specifikem je „řetězový efekt“, který velmi respektuje principy podnikatelského prostředí v Japonsku. Japonské firmy jsou součástí sítě, kde každá firma má svou nezastupitelnou roli, bez které by se systém narušil. Když se jedna firma této sítě rozhodne k investicím do určité zahraniční oblasti, je velice pravděpodobné, že ji budou některé další následovat.

Česko – japonské ekonomické vztahy prošly v minulosti pozoruhodně aktivním vývojem. Vzhledem ke zmíněným skutečnostem můžeme očekávat, že ani v budoucnosti tyto vztahy nevykáží náznaky oslabení či změn negativním směrem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) KRAFT, J. a FÁREK, J. *Světová ekonomika*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-712-8
- 2) REISCHAUER, E., O. a CRAIG, A., M. *Dějiny Japonska*. Praha: Lidové noviny, 2000.
ISBN 80-7106-391-6
- 3) VASILJEVOVÁ, Z. *Dějiny Japonska*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986.
- 4) FÁREK, J., aj. *Japonsko: obchodně ekonomické sborníky*. 1. vyd. Praha: Pressfoto vydavatelství České tiskové kanceláře, 1975.
- 5) WINKELHÖFEROVÁ, V. *Japonsko*. Praha: Lidové noviny, 1999.
ISBN 80-7106-297-9
- 6) CIHELKOVÁ, E., HOLUB, A. a JAKŠ, J. *USA – Japonsko – SRN*. 1. přeprac. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1994. ISBN 80-7079-952-8
- 7) JAKŠ, J. *Západní Evropa – USA – Japonsko: Partneři, nebo rivalové*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1985.
- 8) GIBNEY, F. *Japan, the fragile superpower*. 2nd rev. ed. New York: Penguin, 1985.
ISBN 0-452-00967-7
- 9) *Mezinárodní politika*. Č. 4. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. ISSN 0543-7962
- 10) *Mezinárodní politika*. Č. 1. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2005. ISSN 0543-7962
- 11) *Mezinárodní politika*. Č. 3. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006. ISSN 0543-7962
- 12) *The Economist*. October 8th. London: The Economist Newspaper Limited, 2005.
ISSN 0013-0613
- 13) *BussinessWeek*. September 19th. New York: European edition, 2005. ISSN 0007-7135
- 14) *BussinessWeek*. August 8/15. New York: European edition, 2005. ISSN 0007-7135
- 15) *Japonské velvyslanectví v Praze* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z:
<http://www.cz-emb-japan.go.jp/cz_index.html>
- 16) *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z:
<<http://www.mzv.cz>>
- 17) *Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org>>

18) *Encyklopedie zemí* [online]. [cit. 5. 5. 2006]. Dostupné z:

<<http://www.nationmaster.com>>

19) *Geografický server* [online]. [cit. 27. 4. 2006]. Dostupné z: <<http://www.zemepis.com>>

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Mapa Japonska
- Příloha č. 2: Obecné informace o Japonsku
- Příloha č. 3: Statistika nominálního HDP v roce 2004
- Příloha č. 4: Seznam nejvýznamnějších mezinárodních organizací, jichž je Japonsko
řádným členem
- Příloha č. 5: Seznam nejvýznamnějších regionálních organizací, jichž je Japonsko
řádným členem

PŘÍLOHA Č. 1

Mapa Japonska

Zdroj: *Encyklopedie zemí* [online]. [cit. 5. 5. 2006]. Dostupné z:

<<http://www.nationmaster.com>>

PŘÍLOHA Č. 2

Obecné informace o Japonsku

(údaje z roku 2004)

<u>Obecné:</u>	
Originální název: Nihon	Český název: Japonské císařství
Užívaný název: Japonsko	Anglický název: Japan
Rozloha: 377 835 km ²	Poloha: 122°-146° v. d. a 23°-45° s. š.
Využití plochy: 11% orná půda, 2% pastviny, 67% lesy, 20% ostatní	Reliéf: nejvyšší bod - Fudžisan (3 776 m), nejnižší bod - Hachiro-gata (-4 m)
Vodstvo: nejdelší řeka - Shinano (369 km)	Klima: mírný pás, subtropický pás
Biota: lesy mírného pásu, subtropická biota	
<u>Politika:</u>	
Hlavní město: Tokio (8 022 000 obyv.)	Další města (tis. obyv.): Jokohama 3 307, Osaka 2 602
Správní členění: 47 prefektur	Datum vzniku: 660 př. n. l.
Forma vlády: konstituční monarchie	Státní zřízení: císařství
Hlava státu (2004): AKIHITO	Předseda vlády (2004): Junichiro KOIZUMI
Členství: OSN, APEC, OECD, G8	
<u>Obyvatelstvo:</u>	
Počet obyvatel (2004): 127 333 002	Hustota zalidnění: 339 obyv./km ²
Národnostní složení: Japonci 99%, Korejci	Náboženství: šintoisté 52%, buddhisté 38%, křesťané
Věkové složení: 0-14 r. 14,64%, 15-64 r. 67,83%, nad 65 r. 17,53%	Roční přirozený přírůstek: 0,08%
Střední délka života - muži: 77,62 let	Střední délka života - ženy: 84,15 let
Gramotnost: 99%	Urbanizace: 78,9%
Úřední jazyk: japonština	
<u>Hospodářství:</u>	

Zemědělství - sklizeň: pšenice, ječmen, kukuřice, rýže, brambory, batáty, cukrová třtina, cukrová řepa, sója, podzemnice olejná, zelenina, ovoce, pomeranče, ananasy, jablka, mandarinky, hrušky, broskve, len, konopí	
Zemědělství - chov dobytka: skot, prasata, drůbež	
Průmysl - těžba: černé uhlí, ropa, zemní plyn, chrom, olovo, wolfram, měď, zinek, uran, zlato, cín, rtuť, azbest	
Průmysl - energetika (podíl elektráren): tepelné 58,91%, jaderné 30,31%, vodní 8,35%, ostatní 2,43%	
Průmysl - energetika (výroba): 1 018 mld. kWh	Průmysl - energetika (spotřeba): 947 mld. kWh
Vývoz: motorová vozidla, elektronika, stroje, chemikálie	
Dovoz: paliva, potraviny, chemikálie, textilní zboží	
Odběratelské země: USA, Čína, Taiwan, Jižní Korea	
Dodavatelské země: USA, Čína, Jižní Korea, Taiwan, Indonésie, Austrálie	
Doprava: 23 670 km železnice, 1 152 207km silnice	
Měna: jen (JPY)	
<u>Ostatní:</u>	
Mezinárodní zkratka: JPN	Vstoupení do OSN: 1956
Mezinárodní poznávací zkratka (MPZ): J	Jízda: vlevo
Internetová doména: .jp	Internetových uživatelů: 57 200 000
Čas k SEČ: +8	

Zdroj: *Geografický server* [online]. [cit. 27. 4. 2006]. Dostupné z:

<<http://www.zemepis.com>>

PŘÍLOHA Č. 3

Statistika nominálního HDP v roce 2004

(pouze prvních 20 míst)

Umístění	Země	Hodnota (v dolarech)
#1	Spojené státy	\$11,667,515,000,000.00
#2	Japonsko	\$4,623,398,000,000.00
#3	Německo	\$2,714,418,000,000.00
#4	Velká Británie	\$2,140,898,000,000.00
#5	Francie	\$2,002,582,000,000.00
#6	Itálie	\$1,672,302,000,000.00
#7	Čína	\$1,649,329,000,000.00
#8	Španělsko	\$991,442,000,000.00
#9	Kanada	\$979,764,000,000.00
#10	Indie	\$691,876,000,000.00
#11	Korea, Jižní	\$679,674,000,000.00
#12	Mexiko	\$676,497,000,000.00
#13	Austrálie	\$631,256,000,000.00
#14	Brazílie	\$604,855,000,000.00
#15	Rusko	\$582,395,000,000.00
#16	Nizozemí	\$577,260,000,000.00
#17	Švýcarsko	\$359,465,000,000.00
#18	Belgie	\$349,830,000,000.00
#19	Švédsko	\$346,404,000,000.00
#20	Turecko	\$301,950,000,000.00

Zdroj: *Encyklopedie zemí* [online]. [cit. 5. 5. 2006]. Dostupné z:

<<http://www.nationmaster.com>>

PŘÍLOHA Č. 4

Seznam nejvýznamnějších mezinárodních organizací, jichž je Japonsko řádným členem

Zkratka organizace	Anglický název	Český název	Vznik členství	Poznámka
BIS	Bank for International Settlements	Banka pro mezinárodní platby	1930	členem je Bank of Japan
FAO	Food and Agriculture Organization of the U.N.	Organizace OSN pro výživu a zemědělství	1951	
IAEA	International Atomic Energy Agency	Mezinárodní agentura pro atomovou energii	1957	
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj	1952	IBRD je součástí skupiny Světové banky
ICSID	International Centre for Settlement of Investment Disputes	Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů	1967	ICSID je součástí skupiny Světové banky
ICAO	International Civil Aviation Organization	Mezinárodní organizace pro civilní letectví		
IDA	International Development Association	Mezinárodní asociace pro rozvoj	1960	IDA je součástí skupiny Světové banky
IEA	International Energy Agency	Mezinárodní agentura pro energii	1974	
IFAD	International Fund for Agricultural Development	Mezinárodní fond pro rozvoj zemědělství	1977	
IFC	International Finance Corporation	Mezinárodní finanční korporace	1956	IFC je součástí skupiny Světové banky
ILO	International Labour Organization	Mezinárodní organizace práce		
IMF	International Monetary Fund	Mezinárodní měnový fond (MMF)	1952	
IMO	International Maritime Organization	Mezinárodní námořní organizace	1958	
Interpol	International Criminal Police Organization	Mezinárodní organizace kriminální policie		
IOM	International Organization for Migration	Mezinárodní organizace pro migraci		

ITU	International Telecommunication Union	Mezinárodní telekomunikační unie	1932	
MIGA	Multilateral Investment Guarantee Agency	Multilaterální agentura pro investiční záruky	1988	MIGA je součástí skupiny Světové banky
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj	1964	
UN	United Nations	Organizace spojených národů (OSN)	1956	
UNCTAD	U.N. Conference on Trade and Development	Konference OSN o obchodu a rozvoji		
UNESCO	U.N. Educational, Scientific and Cultural Organization	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu	1951	
UNIDO	U.N. Industrial Development Organization	Organizace OSN pro průmyslový rozvoj	1966	
UPU	Universal Postal Union	Světová poštovní unie	1877	
WCO	World Customs Organization	Světová celní organizace		
WHO	World Health Organization	Světová zdravotnická organizace		
WIPO	World Intellectual Property Organization	Světová organizace duševního vlastnictví		
WMO	World Meteorological Organization	Světová meteorologická organizace	1950	
WTO	World Trade Organization	Světová obchodní organizace	1995	

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z:

<<http://www.mzv.cz>>

PŘÍLOHA Č. 5

Seznam nejvýznamnějších regionálních organizací, jichž je Japonsko řádným členem

Zkratka organizace	Anglický název	Český název	Vznik členství	Poznámka
AfDB	African Development Bank	Africká rozvojová banka	1966	statut neregionálního člena
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation	Rada pro ekonomickou spolupráci Asie a Tichomoří	1989	
ADB	Asian Development Bank	Asijská rozvojová banka	1966	
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development	Evropská banka pro obnovu a rozvoj	1990	
IDB	Inter-American Development Bank	Meziamerická rozvojová banka	1976	statut neregionálního člena

Zdroj: *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. [cit. 31. 3. 2006]. Dostupné z:

<<http://www.mzv.cz>>